

# Маленька господиня Великого будинку

**Автор:**

Джек Лондон

Маленька господиня Великого будинку

Джек Лондон

Зарубіжні авторські зібрання

У романі Джека Лондона (1876–1916) «Маленька господиня Великого будинку», написаному в останні роки життя письменника, є місце для природи і тварин, нестримної жаги до подорожей, але в його основі лежить любовний трикутник. Події розгортаються у маєтку родини Форестів – Великому будинку, в якому завжди безліч гостей. Успішний фермер Дік Форест дозволяє чоловікам захоплюватися своєю талановитою дружиною Полою. Проте між подружжям повна довіра і відданість одне одному. Давно сформований уклад життя родини раптово змінює давній друг Діка письменник-початківець Івен Грейм, який гостює в будинку подружжя. Одного дня перед виїздом на полювання несподівано і трагічно Пола розв'язує любовний трикутник.

Джек Лондон

Маленька господиня Великого будинку

© О. А. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2020

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2019

Розділ I

Він прокинувся в темряві. Прокинувся легко, вмить, навіть не ворухнувшись, – просто розплющив очі й побачив, що ще темно. Йому не доводилось, як більшості людей, пробудившись, якусь хвильку шарити довкола себе руками та прислухатися, щоб збагнути, де він і хто він. Після кількох годин сну він одразу, без зусиль повів далі перервану на якийсь час повість свого життя. Зразу усвідомив себе Діком Форестом – господарем неосяжних маєтностей, що кілька годин тому ліг і заснув, уже в напівдрімоті заклавши сірником сторінку «Міста над шляхом» і вимкнувши лампу в головах ліжка.

Поблизу сонно мурмотів і плюскотів водограй. А з далечини долинув ще один звук – такий тихий, приглушений відстанню, що тільки дуже гострий слух міг його вловити, – і Форест, зачувши той звук, вдоволено всміхнувся. Він упізнав далекий густий рев Короля Поло – свого найкращого бугая-шортгорна, що тричі здобував першу премію в Сакраменто, на щорічних сільськогосподарських виставках штату Каліфорнія. Усмішка не відразу зійшла Форестові з обличчя – він хвилинку уявляв собі нові тріумфи Короля Поло перед скотарями Сходу, куди він збирався повезти бугая цього року. Він покаже їм, що бугай, народжений і вихований у Каліфорнія, може помірятися з найкращими плідниками Айови, годованими кукурудзою, і навіть з привезеними з-за моря, зі споконвічної батьківщини шортгорнів.

Аж за кілька секунд та усмішка погасла; Форест потемки простяг руку до рядка кнопок на стіні й натис першу. Тих кнопок було там три рядки. Під стелею спалахнула схована у великій чаші лампа й освітила спальню-веранду, з трьох боків затягнену густою мідяною сіткою. З четвертого боку була бетонова стіна будинку, а в ній високі двері, зашклені аж до низу.

Форест натиснув другу кнопку в тому самому рядку, і кружало яскравого світла впало на стіну, туди, де висіли вряд годинник, барометр і два термометри – Цельсія та Фаренгейта. Перебігши по них поглядом, він відзначив собі: час – 4:30; атмосферний тиск – 29,80, цебто нормальний для такої пори й височини над рівнем моря; температура за Фаренгейтом – 36°. Ще доторк до тієї самої кнопки – і світло, що падало на прилади, погасло.

Третьою кнопкою він увімкнув лампу для читання, приладнану в головах так, щоб вона світила згори й ззаду, а не в очі. Тоді вимкнув плафона під стелею, дістав зі столика олівця та паку гранок і, закуривши сигарету, почав їх правити.

Видно було, що це спальня людини роботящої, хоча не бракувало в ній і вигод, аж ніяк не спартанських. Залізне емальоване ліжко було сіре, під колір бетонової стіни. В ногах, як запасне укrywало, звисав теплий халат із сірих вовчих хутер, прямо з хвостами. Долі, на килимку з густого хутра гірського козла, лежали пантофлі.

На величенькому столі біля ліжка, закладеному рівними стосиками книжок, часописів та блокнотів, було примощено й сигарети, сірники, попільничку та термоса. На поличці, що могла відхилитися від стіни, стояв фонограф-диктофон. З круглої дерев'яної рамки на стіні, під барометрами та термометрами, сміялося жіноче обличчя. А між трьома рядками кнопок та щитком телефонного комутатора висіла відкрита кобура, і з неї стриміла колодочка автоматичного кольта сорок четвертого калібру.

Рівно о шостій годині, коли крізь дротяну сітку вже почав цідитися сірий світанок, Форест, не підводячи очей від коректури, простяг праву руку і натис одну кнопку в другому рядку. За п'ять хвилин на веранду нечутно ввійшов китаець у м'яких капцях. У руках він ніс невелику блискучу мідяну тацю з чашкою на блюдечку, малюсіньким срібним кавником і таким самим срібним молочником.

– Доброго ранку, А-Гов, – привітав його Форест, усміхаючись і устами, й очима.

– Доброго райку, хазяїне, – відповів А-Гов, пробрав на столику місце для таці, налив у чашку кави і долив вершків.

Форест відразу взяв лівою рукою чашку й почав сьорбати каву, не кидаючи правити коректуру. А-Гов не став чекати дальших наказів, а підняв із підлоги легесенького чепчика з рожевого мережива і нечутно вийшов – скорше вплив, наче тінь, у розчинені скляні двері.

Рівно о пів на сьому він з'явився ще раз – тепер уже з більшою тацею. Форест відклав гранки, сягнув по книжку із заголовком «Промислове розведення жаб» і налагодився снідати. Сніданок був простий, але досить поживний: ще чашка кави, половинка грейпфрута, двоє некруто зварених яець у склянці, вже обчищених, але ще гарячих, з ложечкою масла, і скибочка трохи підсмаженого бекону – свого виробу й зі своєї-таки свині.

Уже зійшло сонце, і його проміння лилося крізь дротяну сітку на ліжку. Знадвору на сітці сиділо з кільканадцять перших весняних мух, ще заціпенілих від нічного холоду. Снідаючи, Форест спостерігав, як на них полюють хижі жовті оси. Сильні, витриваліші на холод, ніж бджоли, вони вже вилетіли на полювання і хапали заляклих мух. Ті не втікали, хоча жовті повітряні здобичники гучно дзижчали, майже несхибно налітаючи на свої безпорадні жертви й відносячи їх. Поки Форест доснідав, на сітці вже не лишилося жодної мухи. Допивши каву, він заклав сірником сторінку в «Промисловому розведенні жаб» і знов узявся до коректури.

Трохи згодом, зачувши переливно-дзвінку пісню жайворонка, першого вранішнього співця, він звів очі від гранок і поглянув на годинника. Була вже сьома. Він відклав коректуру і почав говорити по телефону з різними людьми, вправною рукою перемикаючи комутатор.

– Алло, А-Гей! – викликав він першого. – Містер Теср уже встав?.. Дарма. Не буди. Навряд чи він снідатиме в ліжку, але все-таки спитай... Авжеж, і покажеш йому, як пускати гарячу воду. Бо він, може, не знає... Гаразд, гаразд. Найми ще одного собі на поміч, тільки-но знайдеш підходящого. Адже погожі дні починаються, гостей наїде... Авжеж. Вибери сам. Ну, бувай!

– Це ви, містере Генлі?.. Так, – клацнувши перемикачем, заговорив він до другого. – Я міркував про ту греблю на Оленячому Оці. Треба обрахувати, скільки коштуватиме возити туди рінь і скільки – дробити камінь на місці... Атож. Я гадаю, рінь вийде десь від шести до десяти центів дорожче, ніж битий камінь. Отой останній крутий узвіз – то ж перевід коням. Обрахуйте точно... Ні, раніш як за два тижні почати не зможемо... Так, так, нові трактори, якщо вони взагалі прибудуть, можна буде пустити на оранку замість коней, але ж їх доведеться ще вертати на перевірку... Ні, про це порадьтеся з містером Евереном. Бувайте.

Третя розмова була така:

– Це містер Доусон? Ха-ха! У мене на веранді тепер тридцять шість градусів. По низинах, мабуть, аж біло від паморозі. Та це, певно, вже востаннє цього року... Так, присягалися, що на позавчора трактори прибудуть. Зателефонуйте на станцію агентів... До речі, як побачите Генлі, скажіть йому, нехай, коли знов розставлятимуть мухоловки, випробує й оті нові... Так, негайно. Сьогодні вже кільканадцять сиділо у мене на сітці... Так... Бувайте.

Скінчивши телефонні розмови, Форест устав з ліжка, встромив ноги в пантофлі і, як був, у нічній піжамі, вийшов скляними дверима до ванни, що вже налив йому А-Гов. А ще за десять хвилин, скупаний і поголений, він уже знову лежав у ліжку, читав книжку про жаб, і А-Гов, з'явившись хвилина у хвилину, масажував йому ноги.

То були міцні, доладно розвинені ноги гарної статури чоловіка п'яти футів десяти дюймів зросту, ста вісімдесяти фунтів вагою. Вони чимало повідали про нього. Ліве стегно перетинав довгий, десятидюймовий шрам, а через кісточку, від литки до п'яти, тяглося півдесятка круглих шрамів з півдоларову монету завбільшки. А коли А-Гов, розминаючи ліве коліно, надавив трохи сильніше, Форест мимохіть скривився з болю. На правій гомілці теж було кілька темних шрамів, а під самим коліном глибокий шрам аж угризався в кістку. На середині стегна виднів тридюймовий рубець старої рани, химерно перехрещений слідами від швів.

Як уже А-Гов почав одягати хазяїна, знадвору нараз долетіло бадьоре іржання. Форест заклав сірником сторінку в книжці про жаб, напівобернувся в ліжку, і, поки служник натягав йому шкарпетки та черевики, задивився в той бік, звідки почулось іржання. Алеєю, в ліловому кипінні раннього бузку, спускався мальовничо вбраний ковбой верхи на великому коні, що червонясто лиснів у золотому промінні вранішнього сонця; кінь замашисто ступав могутніми ногами зі сніжно-білими мичками, гордо мотав головою, поводив очима довкола, і сурма його любовного поклику лунала на всю околицю, вже по-весняному зазеленілу.

Діка Фореста пойняла водночас і радість, і тривога – радість від вигляду розкішної тварини, що виступала між бузковими живоплотами, і тривога від того, що огир своїм іржанням розбудить ту жінку, чие обличчя сміялося в круглій дерев'яній рамці на стіні над його ліжком. Він швидко позирнув через двохсотфутове подвір'я на друге крило будинку, що лежало ще в тіні. Завіси на веранді, де спала вона, були ще спущені й не ворухнулись. Огир знову заіржав, але сполохав тільки зграйку диких канарок, що спурхнули з квітів та кущів на подвір'ї, неначе зеленаво-золоті бризки вранішнього сонця.

Уявляючи собі майбутній огирів приплід – лошат чистої ширської породи, рославих, дебелих, без жодного ганджу, – Форест проводив його поглядом, аж поки він сховався з очей за бузком; а потім умить, як завжди, вернувся від мрії до безпосередньої дійсності й спитав служника:

– Ну, як той новий хлопець, А-Гов? Буде з нього діло?

– Я гадаю, він буде добрий служник, – відповів китаець. – Молодий зовсім. Усе йому нове. Ще забарний дуже. Та дарма, помалу-малу з нього буде діло.

– А чому ти так гадаєш?

– Я його вже три, чотири рази буджу вранці. Спить, як немовля. А розбуди – всміхається, самісінько як ви. Це дуже добре.

– А хіба я всміхаюся, коли прокидаюсь? – спитав Форест.

А-Гов завзято закивав головою.

– Вже скільки разів, скільки років я вас буджу. І щодня, тільки-но очі розплющите, вони усміхаються, і губи усміхаються, і обличчя усміхається, і весь ви усміхаєтесь, отак-о відразу. Це дуже добре. Хто так прокидається, той має багато глуду в голові. Я знаю. І новий хлопець такий. Помалу-малу, дуже скоро, з нього добре діло буде. Ось побачите. Його звати Чжоу-Ген. А як звати його тут?

– А які назвиська у нас уже є? – хвильку подумавши, спитав Форест.

– А-Гей, Ай-Ай, Ов-Ва і я – тобто А-Гов, – висипав китаець. – А-Гей, він каже, щоб нового хлопця звати...

Він завагався, дивлячись на пана із задерикуватою іскринкою в очах. Форест кивнув головою.

– А-Гей, він каже, щоб нового хлопця звали А-Тьху.

– Ого! – Форест схвально засміявся. – А-Гей у нас жартун. Гарне ім'я, тільки для нас не годиться. Ви забули про пані. Треба придумати щось інше.

– О-Го теж гарне назвисько буде.

У Форестовій пам'яті ще бринів його власний вигук, отож він здогадався, що навіяло служникові таку добру Думку.

– Гаразд. Хай він зветься О-Го.

А-Гов уклонився, хутко вплив скляними дверима з веранди, вмить вернувся з рештою Форестової одежі, допоміг йому надягти спідню й верхню сорочки, накинув на шию краватку, що її хазяїн зав'язував сам, тоді, ставши навколішки, зацібнув йому на литках краги і причепив остроги. Нарешті подав крислатого капелюха і нагай. Той нагай, що надягався ремінною петлею на зап'ясток, був індіанського взірця, сплетений із сириці, з десятьма унціями олива, заплетеними в руків'я.

Спорядившись, Форест хотів уже йти, та А-Гов подав йому кілька листів, пояснивши, що їх привезено зі станції пізно ввечері, коли він уже спав. Надриваючи конверти з правого боку, віл хутенько перебіг усі листи очима і тільки над одним трохи замислився. Насупивши брови, він потяг до себе відкидну полицку з фонографом, натиснув кнопку, а коли валик закрутився, надиктував швидко, ні разу не спинившись, щоб підшукати слово чи доладніше викласти думку:

«Одержавши Вашого листа від чотирнадцятого березня тисяча дев'ятсот чотирнадцятого року, я був прикро вражений звісткою про свинячу чуму на Вашій фермі. Так само вразило мене й те, що Ви звинувачуєте мене. І не менше прикро мені, що кнур, якого ми Вам надіслали, здох.

Я можу тільки запевнити Вас, що чуми у нас не було вже вісім років, oprіч двох випадків у тварин, завезених зі Сходу, два роки тому; обидва випадки було виявлено під час неодмінного у нас карантину по прибутті, і хворих тварин негайно знищено, а отже, зараза не могла перейти на наших свиней.

Мушу довести Вам до відома, що в жодному з тих випадків я не складав вини на відсилачів. Навпаки, зважаючи на те, що інкубаційний період свинячої чуми триває (як, певне, відомо й Вам) дев'ять днів, я перевірів, коли було відіслано мені тих свиней, і сам пересвідчився, що їх відіслано здоровими.

Невже Вам ніколи не спадало на думку, що в поширенні чуми здебільшого винна залізниця? Чули Ви коли, щоб вагон, у якому везли хворих тварин, прокурено або

дезінфіковано? Зіставте самі всі дати: коли ми відіслали Вам кнура, коли він прибув до Вас і коли з'явилися перші ознаки хвороби. Ви пишете, що через розмиту дорогу кнур їхав до Вас цілих п'ять днів. А перші ознаки хвороби з'явилися за сім днів після прибуття. Разом це становить дванадцять днів.

Отже, я ніяк не можу погодитися з Вами. Я не винен у тому лихові, що спостигло Вашу ферму. Та щоб пересвідчитися ще раз, запитайте листовно ветеринарну управу нашого штату, чи є в моєму господарстві свиняча чума.

Зі щирою пошаною...»

## Розділ II

Вийшовши скляними дверима з веранди-спальні, Форест зразу перейшов розкішну туалетну кімнату з диваном у віконній ніші, кількома комодами, великим каміном і дверима до ванної, далі довгастих кабінет-канцелярію з усім діловим приладдям та обставою: письмовими столами, диктофонами, картотечними та книжковими шафами, комплектами часописів, стелажми з шухлядами, що підіймалися до невисокої, поділеної сволами, стелі.

Пройшовши половину канцелярії, Форест натиснув кнопку в стіні, один повний книжок стелаж повернувся перед ним на завісах, і відкрилися вузькі залізні гвинтові сходи. Він рушив ними вниз, ступаючи обережно, щоб не зачіпитися острогами, а стелаж позаду знов повернувся, закривши хід.

Унизу Форест натиснув другу кнопку, тут так само повернувся книжковий стелаж і відкрив йому вхід до низького довгастого приміщення, де всі стіни від підлоги до стелі були заставлені книжками на полицях. Форест рушив просто до потрібного йому стелажа, підняв руку до потрібної полиці та, не шукаючи, вийняв потрібну книжку. Хвильку погортав сторінки, знайшов те місце, що хотів, покивав ствердно головою і поставив книжку назад на полицю.

З бібліотеки він вийшов у галерею з квадратних бетонних колон упереміж з тонкими стовпами з необкорованої секвої, перекриту вгорі згрубілими секвоевими колодами, теж у рудувато-червоній, зморшкуватій, оксамитно-



шершавій корі.

Видно, Форест добувався надвір не найкоротшим шляхом, бо галерея тяглась попід бетонними стінами будинку кількатор футів. Під старезними розложистими дубами, біля довгих пообгризаних конов'язів, де посипана рінню земля була геть зрита багатьма копитами, він знайшов припнуту кобилицю ясно-руді, майже золотаві масті. Добре вичищена, вже вилянула шерсть на ній аж мінилась, аж вогнем горіла в промінні ранкового сонця, що скісно падало під розложисте гілля. І сама кобилиця була як вогонь. Будовою тіла вона скидалася на огиря, а вздовж хребта у неї бігла вузька темна смуга – спадок від багатьох поколінь степових мустангів.

– Ну, Людожерко, як настрої сьогодні? – заговорив до кобили Форест, відпинаючи її.

Вона прищулила вуха, такі маленькі, як рідко бувають у коней, – вуха, що вказували любовні пригоди якогось расового жеребця з дикими гірськими кобилами, – і сіпнулась до хазяїна злісно вискаленими зубами й зі злісним вогником в очах.

Форест вихопився в сідло; кобила сахнулась вбік і спробувала зіп'ястися дибки, і так, бокаса, раз у раз зриваючись на задні ноги, погарцювала рінистою дорогою. Вона б і справді зіп'ялася дибки, якби не мартингал, що не давав їй закидати голову вгору й назад, тим самим оберігаючи й вершників ніс від сердитих замахів кобилої голови.

А Форест так уже звик до кобилиці, що майже не помічав її вибриків. Машиналино, то ледь торкаючи поводами вигнуту шию, то лоскочучи острогами кобилої боки, то стискаючи їх коліньми, він спрямовував її, куди хотів. Раз, коли вона крутонулась і затанцювала на місці, він заглядів Великий будинок. Таки справді той будинок здавався дуже великим, хоча, власне, був не такий великий, як розкиданий. Він простягався по фасаду на вісімсот футів, але добру частку тих восьмисот футів становили вкриті черепицею переходи з бетонними стінами, що з'єднували і в'язали в одне ціле окремі частини будинку. Чимало було в ньому і внутрішніх двориків та галерей, і його стіни з численними прямокутними виступами й нішами ніби виростали з пишної зелені та квітів.

Архітектурний стиль Великого будинку був найскорше іспанський, однак не того занесеного сто років тому через Мексику каліфорнійсько-іспанського типу, що його сучасні архітектори розвинули в нинішній іспано-каліфорнійський стиль. До мішаної архітектури Великого будинку дужче пасувала назва іспано-мавританської, хоча дехто зі знавців рішуче відкидав і таке визначення.

Просторість, що не гнітить, і краса, що не лізе в очі, – таке було найперше враження від Великого будинку. В його поздовжніх, горизонтальних обрисах, розчленованих тільки вертикальними лініями виступів та ніш, завжди прямокутних, була майже монастирська простота, зате ламаний, примхливий контур даху розбивав одноманітність.

Численні квадратіві вежі, увінчані меншими вежками, підносячись над низькою, розкиданою, але не присадкуватою будівлею, додавали їй височини, якраз домірної. А головну рису Великого будинку становила міцність. Йому не страшні були землетруси. Його збудовано на тисячу років. Чистий бетон його стін був одягнений у тиньк із чистого цементу. І знов же одноманітність кольору пожвавлювалась тепло-червоною барвою іспанської черепиці на плоских дахах.

Тієї хвилини, коли норовиста кобила обкрутнулась назад, Форестів погляд, обхопивши побіжно весь Великий будинок, на мить турботливо зупинився на одному його крилі по той бік двохсотфутового подвір'я. Там, під нагромадженням башт і башточок у червоних шапках покрівель, осяяних уранішнім сонцем, спущені завіси на веранді-спальні його дружини виказували, що вона ще спить.

Довкола на три сторони світу розбігалися невисокі положисті пагорби, погороджені на лани й пасовиська; далі вони переходили в крутіші узгір'я, вкриті лісом, а ті знов спиналися все вище й стрімкіше, виростаючи в могутні гори. В четвертій стороні стіна гір та пагорбів не спиняла погляду. Там місцевість рівнішала, помалу спадаючи вниз до широкої, безкрайньої рівнини, неоглядної навіть у прозорому, різкому повітрі морозяного ранку.

Кобила під Форестом захропла. Він стиснув їй боки й завернув назад на дорогу, під саме узбіччя, бо назустріч, цокаючи ратичками по жорсткій дорогі, пливла річка білого лискучого шовку. Форест із першого погляду впізнав свою череду призових ангорських кіз, що з них кожна мала свій родовід і життєпис. Усіх їх було до двохсот. Форест сам суворо добирав череду і знав, що не стрижена восени лиснюча шерсть на їхніх боках, тонша й м'якша за пушок на голівці у

немовляти, біліша за альбіносове волосся, навіть у найгіршій сягає довжини понад дванадцять дюймів, а у найкращих – цілих двадцяти; вона фарбується в який завгодно колір, іде на жіночі перуки, і за неї платять шалені гроші.

Та й саме видовище аж очі вбирало. Дорога обернулася на рухливу стрічку з білого шовку, оздоблену самоцвітами жовтих, ніби котячих, очей, що пропливали повз Фореста, сторожко й цікаво дивлячись на нього і на його неспокійну кобилу. За чередою йшли два пастухи-баски – невисокі, кремезні, смагляві чоловіки з живими, виразистими, споглядально-глибокодумними обличчями. Перед хазяїном вони поскидали брилі й уклонилися самими головами. Форест підняв праву руку, із зап'ястка якої звисав нагай, і відповів напіввійськовим привітанням, торкнувши вказівним пальцем широкі криси капелюха.

Кобила знов загарцювала й закрутилась під ним, а він, стримуючи її поводами та легким доторком остроги, все дивився услід потокові чотиринового шовку, що затопив дорогу своєю лискучою білістю. Він знав, куди й нащо женуть тих кіз. Надходив час окоту, і їх спускали з чагарюватих гірських пасовиськ у долину, до кошар та обор, де їх ревно доглядатимуть і щедро годуватимуть, поки одержать від них приплід. І, дивлячись на своїх кіз, він в уяві порівнював їх з найкращими турецькими та південноафриканськими ангорськими козами, яких коли бачив. Його череда витримувала те порівняння. Вона виглядала добре. Навіть дужо добре.

Форест рушив далі. Навколо брязкотіли на лапах машини, що розкидали гній. Віддалено по низьких розлогих пагорбах повільно ходили туди й сюди поперек схилів численні запряги його тяглових ширських кобил – по три в плузі; вони орали зелене дерниння, вивертаючи наверх багату перегноем темно-брунату землю, таку важку і крихку, що вона майже не потребувала борони – сама розсипалась на дрібні грудочки й робилася готова до засіву. Там мали сіяти кукурудзу та сорго на силос для його худоби. А на інших схилах, за правильною сівозміною, вже вигнався по коліно ячмінь, і ще на інших буйно зеленіли конюшина та вика.

Усі ті лани довкола, великі й малі, були розмірені й розплановані так зручно для роботи, що потішили б серце й найприскіпливішому фахівцеві. Огорожі скрізь були щільні й високі, безпечні й від свиней, і від рогатої худоби, і ніде попід ними не ріс бур'ян. Багато рівніших ланів по видолінках було засіяно люцерною, на інших, знов же за сівозміною, зеленіли озимі посіви, або ж їх готували під ярину. А ближче до хлівів та обор для племінних маток на обгороджених ланах паслись

пухнасті, аж круглі вівці-шропширки та французькі мериноски або ж велетенські білі свині, у Фореста очі заблищали з утіхи, коли він проїздив повз них.

Далі він проминув щось на кшталт містечка, тільки без крамниць та заїздів. Міцні й чепурні котеджі стояли кожен серед свого садочка, де вже цвіли тривкіші ранні квіти й навіть троянди, зневажаючи останні весняні приморозки. Серед квітників уже бігали, гралися, сміялися діти, а матері скликали їх снідати.

Від'їхавши на яких півмилі від Великого будинку, Форест звернув на окружну дорогу повз ряд майстерень. Біля першої – кузні – він зупинився й заглянув досередини. Один коваль працював біля горна. Другий, щойно підкувавши передню ногу вже пристаркуватій тягловій кобилі, що заважила б добрих тисячу вісімсот фунтів, спилював рашпилем зовнішній край копита, приганяючи його до підкови. Форест глянув, привітався і від'їхав, але футів за сто зупинився, вийняв із задньої кишені блокнота й щось туди записав.

Далі він поминув решту майстерень – малярню, стельмашню, слюсарню для водогону, теслярню. Саме як він кинув погляд на ту останню, повз нього промчало якесь чудне авто – напівлегкове й напіввантажне – і звернуло на головну дорогу, що вела до залізничної станції, за вісім миль. То везли з молочарні вироблене напередодні масло.

Великий будинок був осереддям цілої системи господарств. За півмилі навкруг нього лежали садиби окремих спеціалізованих ферм. Дік Форест, раз у раз вітаючись зі своїми працівниками, чвалом проминув молочарську ферму – трохи не ціле море будівель, над якими височіли батареї силосних веж; підвісною дорогою котились вагонетки з гноем і автоматично виверталися в короби машин – розкидачів добрива, що стояли й дожидали черги вантажитись. Кілька разів Фореста зупиняли порадитись чоловіки ділового, інтелігентного вигляду, що їхали верхи або в бідках. То були його помічники, керівники окремих служб, і говорили вони так само стисло й посутньо, як і він. Останній з них, що їхав на гнідій кобилиці-трилітку, граційній і дикій, як напіввиїжджений арабський кінь, хотів був, привітавшись, розминутися з хазяїном, але Форест сам спинив його:

– Доброго ранку, містере Генесі! Ну, скоро вона буде готова для місіс Форест?

– Та треба б ще з тиждень, – відповів Генесі. – Вона, власне, вже виїжджена, саме так, як хотіла місіс Форест, але трохи збуджена й полохлива, треба ще з

тиждень, щоб уговталась.

Форест кивнув головою, погоджуючись, а Генесі – він був ветеринар – сказав іще:

– Знаєте, на люцерні двох возів треба б спекатись.

– А що таке?

– Один новенький, Гопкінс, щойно з війська, – може, з армійськими мулами він і вміє обходитись, але з тягловими кіньми – ні.

Форест кивнув головою.

– А другий працює в нас уже два роки, але розпився і зганяє похмілля на конях...

– А, це Сміт, такий типовий янки, поголений, трохи косий на ліве око? – перебив Форест ветеринара.

Той ствердно кивнув.

– Я за ним стежив, – докінчив Форест. – Він спершу працював добре, та останнім часом розіпсів. Авжеж, звільніть його. А того другого, – як його, Гопкінс? – також звільніть. До речі, містере Генесі, – Форест вийняв блокнота, вирвав останній недавно списаний аркушик і зіжмакав його. – У вас у кузні новий коваль. Як він вам здається?

– Я ще не встиг роздивитись.

– Доведеться нагнати і його. Він у нас не може працювати. Я щойно бачив, як він, припасовуючи підкову старій Олден-Бесі, спиляв рашпилем пів дюйма копита.

– Отакої!

– Виженіть його, – ще раз наказав Форест, тоді ледь торкнув острогами свою кобилицю, що нетерпляче гризла вудила, і вона бокаса, мотаючи головою й пориваючись стати дибки, гайнула дорогою.

Багато що з побаченого тішило його. Раз він аж промурмотів уголос: «Ох, багатюща земелька!» Проте дещо йому й не подобалось; тоді він виймав блокнота. Докінчивши свій круг навколо Великого будинку, він звернув до окремої групи стаєнь з оборами, ще на півмилі осторонь. То була ветеринарна лікарня. Але там він знайшов тільки дві телиці, підозрілі на туберкульоз, та одного розкішного, здоровісінького кнура дюрок-джерсїйської породи. Повних шістсот фунтів ваги, блискучі очиці, жваві рухи, полиск щетини свідчили, що йому не хибує нічого. Він просто як недавно привезений з Айови відбував карантин, – таке було в Форестовому господарстві неодмінне правило. В племінних книгах товариства свинарів він значився як дволіток Ратман Перший і коштував Форестові півтисячі доларів.

Їдучи скоком однією з доріг, що розходилися від Великого будинку, як шпиці в колесі, Форест наздогнав Креліна, завідувача свинарень, і говорив з ним хвилин зо п'ять; вони домовились, як доглядати й використовувати Ратмана Першого ближчими місяцями, потім Форест дізнався, що свиноматка Леді Айлтон, призерка всіх виставок від Сїетла до Сан-Дїєго, щасливо опоросилась одинадцятьма поросятами. Крелін сказав, що сидів біля неї півночі й тепер іде додому скупатись та поснідати.

Форест уже хотів пустити кобилу чвалом, та враз стримав її й спитав ще:

– Ваша старша дочка, як я чув, скінчила школу і хоче вступити до Стенфордського університету?

Крелін, тридцятип'ятирічний чоловік, водночас і солідний, як батько майже дорослої дочки, й людина з вищою освітою, і молодявий, як усі, хто живе простим життям і багато буває на повітрі, ледь почервонів крізь густу засмагу, вдоволений, що хазяїн цікавиться його родинними справами, і кивнув головою.

– А ви ще подумайте, – порадив Форест. – Порахуйте всіх ваших знайомих дівчат, що скінчили коледж або вчительський інститут. Скільки з них працює за фахом і скільки вийшло заміж через два чи три роки по одержанні диплома та няньчать своїх дітей?

– Гелін по-справжньому хоче вчитись, – заперечив Крелін.

– Ви пам’ятаєте, як мені вирізали апендикса? – спитав Форест. – Мене тоді доглядала молоденька медсестра, дуже вправна й гарненька з себе. Вона тільки шість місяців як скінчила науку, а ще за чотири я вже мусив послати їй весільного подарунка. Вийшла за агента автомобільної фірми і відтоді весь час живе по готелях. Ні разу більш не довелось їй доглядати хворого – бо й своїх дітей не має, щоб полікувати, як коли животик заболить. Звісно... у неї є надії, і справдяться вони чи ні, вона тим часом щасливісінька. Але чи варто було їй учитись на медсестру?

Саме в ту хвилину повз них проїздив порожній розкидач добрива, і Крелінові довелось відступити, а Форестові збити свою Людожерку на узбіччя дороги. Форест із теплим вогником в очах оглянув могутню, доладно збудовану тяглову кобилу, запряжену в розкидач по праву руку; вона сама та її предки здобули на виставках стільки всіляких відзнак, що вести їх облік було б до снаги хіба досвідченому бухгалтерові.

– Ви погляньте на Принцесу Фозрінгтонську, – сказав Форест, киваючи головою на кобилу, що так його потішила своїм виглядом. – Це ж самиця, та й квіт. Лиш через випадковість тисячоліттями умисного добору люди розвинули її до досконалої тяглової тварини, що плодить таких самих досконалих тяглових тварин. Але те, що вона тяглова тварина, в ній не головне. Насамперед вона самиця. І для наших людських самиць, жінок, – загалом беручи, теж над усе стоїть любов до нас, чоловіків, та визначене їм самою природою материнство. Отож для всієї цієї колотнечі, що збивають нинішні жінки через роботу та рівноправність, нема ніяких біологічних причин.

– Зате є причини економічні, – заперечив Крелін.

– Це правда, – погодився хазяїн, однак правив своєї: – Наш теперішній промисловий лад не сприяє заміжжю і змушує жінок працювати. Але не забувайте, що промисловий лад діло тимчасове, а закони біології вічні.

– Теперішнім молодим жінкам самого заміжжя мало, – не здавався завідувач свинарень.

Форест скептично засміявся:

– Та невже! А як же ваша дружина? Має диплом, та ще й з класичної філології, а що їй з нього?.. У вас, здається, два сини і три дочки? І ви мені розповідали, пригадую, що вашою нареченою вона стала за пів року до закінчення коледжу.

– Це так, але... – ще сперечався Крелін, хоч в очах йому блимнуло щось ніби згода. – Але ж це було п'ятнадцять років тому, і ми кохалися просто безтямно. Ми не могли інакше. Тут ви маєте рацію. Вона мріяла бозна-чого досягти, та і я вже бачив себе щонайменше деканом сільськогосподарського коледжу. Та ми не могли інакше. Але ж це було п'ятнадцять років тому, а за ці роки погляди та прагнення у молодих жінок зовсім змінились.

– Не вірте, містере Креліне! Я ж вам кажу – порахуйте. Статистика доводить інше. Все це речі тимчасові; жінка завжди, на віки вічні, залишиться жінкою. Поки наші малі дівчатка гратимуться в ляльки й милуватимуться з себе в дзеркалі, жінка буде тим, чим була споконвіку: по-перше, – матір'ю, а по-друге, – парою чоловікові. Ось що доводить статистика. Я стежив за долею дівчат, які позакінчували вчительський інститут. Завважте, що ті, які одружуються до закінчення, випадають з підрахунку. Та однаково, і решта вчителюють від закінчення інституту до заміжжя пересічно лиш трохи більше як два роки. А як зважити, скільки серед них бридких чи просто нещасних, приречених довіку зоставатися старими паннами і вчителювати, то виходить, що пересічний час роботи тих, які виходять заміж, іще багато менший.

– Все одно жінка і навіть дівчина завжди зробить по-своєму, всупереч чоловікові, – промурмотів Крелін, не мавши чого заперечити проти наведених хазяїном цифр, однак подумки він поклав собі перевірити їх.

– А от же ваша дочка вступить до коледжу, – засміявся Форест, ладнаючись погнати кобилу чвалом. – А ви, і я, і всі чоловіки повік-віку дозволятимемо жінкам робити все по-своєму.

Крелін, проводжаючи поглядом хазяїна, який хутко даленів на дорозі, всміхнувся, бо подумав: «Про чужих дітей турбуєтесь, містере Форесте, а де ж ваші?» – і вирішив за сніданком розповісти про це дружині.

А Форест, поки доїхав до Великого будинку, затримався ще раз. Він спинив чоловіка на прізвище Менденгол. То був завідувач конюшень і наглядач над пасовиськами; про нього казали, ніби він не тільки знає в маетку кожну



травинку, а й пам'ятає, яка вона заввишки і коли виткнулась із землі.

На Форестів знак Менденгол притримав двох лошаків, що їх виїжджав у парокінній бідці. А спинив його Форест, бо в очі йому саме впали далекі, широкі пасовиська на розлогих пагорбах за кілька миль поза північним краєм улоговини, залиті вранішнім сонцем по верхах і густо-зелені там, де вони спадали в неозору площину долини Сакраменто.

Розмова їхня була недовга й стисла, бо вони розуміли один одного з півслова. Говорили про траву, про зимові дощі та про сподівані пізні весняні. Згадувалося в розмові річки Малий Койот та Лос-Кветос, гори Йоло та Мірамар, Велику западину, Круглу долину, кряжі Сан-Ансельмо й Лос-Банос. Обговорили, які череди та отари куди перегнано, переганяється чи мається перегнати, і які надії на врожай трав, посіяних на сіно по далеких полонинах, і скільки торішнього сіна ще лишилось при стайнях у затишних гірських долинах, де зимувала худоба.

Під дубами, біля конов'язів, Форестові не довелося прив'язувати Людожерку. До нього вибіг конюх, підхопив повід, і Дік, кинувши кілька слів про коня назвиськом Дженджик, попростував, дзенькаючи острогами, до Великого будинку.

### Розділ III

Важкими, цвяхованими тесовими дверима Форест увійшов до одного з флігелів, схожого на замкову вежу. Там, де він опинився, була цементова підлога й багато дверей, що вели в різні боки. Одні з них відчинились, і в приміщення вступив китаець у білому фартусі та накрохмаленому кухарському ковпаку, а за ним влетіло фасове гудіння динамомашини. Воно й затримало Фореста, який прямував не туди. Він спішився перед розчиненими дверима і заглянув до прохолодної, освітленої електрикою цементованої кімнати, де стояв довгий холодильник, засклений спереду й зі скляними полицями, а обік нього – холодильний агрегат і динамомашина. Долі сидів навпочіпки маленький замурзаний чоловічок у засмальцьованому комбінезоні, і хазяїн, кивнувши йому головою, спитав:

– Щось несправне, Томпсоне?

– Було, – відповів той коротко й вичерпно.

Форест зачинив двері й рушив далі подібним до тунелю переходом, тьмяно освітленим вузькими загратованими щілинами, схожими на стрільниці для лучників у середньовічних замках. Другі двері впустили його до низької довгастої зали з брусованою стелею і таким величезним каміном, що в ньому можна було б спекти цілого вола. В каміні лежав на жару і яскраво палахкотів здоровезний пень. З обстави в залі було два більярди, картярські столи, дивани по кутах та буфетик з напоями. Фореста привітало двоє молодиків, які саме натирали крейдою більярдні кии.

– Доброго ранку, містере Нейсміте! Ну як, добули ще щось для «Скотарської газети»? – піддражнив він одного.

Той, молодявий тридцятирічний чоловік в окулярах, сором'язливо всміхнувся й мотнув головою в бік свого партнера:

– Ось Вейнрайт мене викликав...

– А це, певне, означає, що Лут і Ернестіна ще додивляються вранішні сни, – засміявся Форест.

Вейнрайт хотів огризнутись якимсь жартом, та не встиг, бо господар уже звернувся через плече до Нейсміта:

– Хочете поїхати з нами о пів на дванадцятую? Ми з Теером ідемо автомобілем подивитись на шропширів. Він хоче купити десяток вагонів баранів, і вам буде що написати про вивіз худоби до Айдахо. Ви вже бачили сьогодні Теера?

– Він саме прийшов снідати, коли ми виходили з ідальні, – вихопився з відповіддю Берт Вейнрайт.

– Як побачите його ще, скажіть, щоб на одинадцятую тридцять був готовий. Вас, Берте, я не запрошую... жаліючи. Адже дівчата доти вже повстають.

– Візьміть із собою хоч Риту! – благально сказав Берт.

– Шкода, – відповів Форест уже на дверях. – Ми ж ідемо в справі. А крім того, Риту від Ернестіни волами не відтягнеш.

– Того ж то я й попросив вас – чи ви зумієте, – весело оскірівся Вейнрайт.

– Цікаво, чого це люди не вміють рідних сестер цінувати... – сказав Форест і, значуще помовчавши, додав: – А я завше думав, що з Рити знаменита сестра. І чим вона вам не до шмиги?

Не діждавши відповіді, він зачинив за собою двері та, дзенькаючи острогами, пішов коридором до закручених півколом сходів нагору. Піднявшись широкими цементовими сходами на другий поверх, Форест почув за одними дверима бренькіт фортеп'яно – шпарку танечну мелодію – і вибух реготу. Він прочинив ті двері й зазирнув до білої кімнати, залитої сонцем. За фортеп'яно сиділа дівчина в рожевому кімоно і хатньому чепчику, а ще дві, вдягнені так само, побравшись за руки, гопцювали по кімнаті – перекривляли якийсь танець, що його запевне не вчили в танцкласі й не призначали для чоловічих очей.

Дівчина за фортеп'яно побачила Діка, моргнула йому і грала собі далі. А танцюристки ще з хвилину не помічали його. А тоді злякано вереснули і, регочучи, впали одна одній в обійми. Музика змовкла. Всі три були юні, здорові, квітучі дівчата, і в очах у Фореста засвітивсь такий самий теплий вогник, як тоді, коли він дивився на Принцесу Фозрінгтонську.

Враз посипалися жарти й шпильки, як звичайно в товаристві молоді.

– Я вже п'ять хвилин дивлюсь, – заявив Форест.

Обидві танцюристки, прикриваючи своє збентеження, відповіли, що не вірять, і почали нагадувати численні й загальновідомі випадки, коли його спіймано на брехні. А дівчина за фортеп'яно – Ернестіна, сестра Дікової дружини, – запевняла, що з його уст злетіли перли щирої правди, що вона побачила його тієї ж миті, як він зазирнув до кімнати, і що, на її думку, він споглядав їх куди довше, ніж п'ять хвилин.

– Ну, дарма вже, – перебив Форест їхнє джерготіння. – Берт, невинна душа, думає, що ви ще не повставали.

– Авжеж ні – для нього, – відмовила одна з танцюристок, схожа на жваву юну Венеру. – І для вас теж ні. А тому гайда звідси, хлопчику. Гайда, гайда!

– Слухай-но, Лут, – суворо почав Форест. – Ти думаєш, що як я похилий старий дід, а тобі тільки вісімнадцять років і ти, між іншим, сестра моєї дружини, то ти вже й можеш збиткуватися з мене? Ви, шановна панно, вже забули, скільки ляпанців діставали від мене за останні десять років? Я можу нагадати, нехай і Рита почує, хоч вам воно, звісно, й прикро. Це правда, що я вже не такий молодий, як був колись, але... – він помацав біцепс на правій руці й удав, ніби засукує рукава. – Але я ще не зовсім здохляк і, як оком змигнути...

– Що? – войовниче перепитала дівчина.

– Як оком змигнути, – похмуро буркнув він. – Як оком змигнути... А крім того, на превеликий мій жаль, мушу вам сказати, що чепчик у вас зсунувся набакир. І взагалі його пошито, лагідно кажучи, не з великим смаком. Я б міг пошити багато кращого чепчика навіть лівою ногою... навіть заплющившись... навіть буди п'яний як чіп.

Лут гнівно мотнула білявою голівкою, позирнула на товаришок, ніби шукаючи допомоги, й сказала:

– Ой, глядіть! Невже ви гадаєте, що три молоді здорові дівчини не дадуть ради одному підтопаному чоловікові, та ще й гладкому, як кабан? Як ви скажете, дівчата? Даймо йому гарту! Адже йому сорок з гаком, і в нього аневризма[1 - Аневризма – хворобливе розширення артерії або серця.] серця. І ще, хоча й негарно розкривати родинні таємниці, знайте, що у нього меньєрова хвороба[2 - Меньєрова хвороба – напади запаморочення і глухоти внаслідок порушення кровообігу в лабіринті вуха.].

Ернестіна, невисока, але кремезненька вісімнадцятирічна білявка, схопилася з-за фортеп'яно, і всі три дівчини, гайнувши до дивана у віконній ніші, вхопили в обидві руки по подушці. Тоді вишикувались уряд, передбачливо розступившись так, щоб зручно було замахуватись подушками, і рушили на ворога.

Форест наготувався до бою, але потім підняв руку як сигнал до перемир'я.

– Страхопуд! Страхопуд! – глузливо загукали дівчата спершу навперебивки, тоді дружним хором.

Форест енергійно закрутив головою.

– І за це, й за решту ваших зухвалих витівок ви, всі три, дістанете по заслuzі. Всі кривди, яких я лишень зазнав у житті, тепер сліпучим вогнем спалахнули в мої пам'яті. За мить мене нападе бойовий шал. Але спершу як фахівець сільського господарства я хочу смиренно запитати тебе, Лут: скажи мені, заради всього святого, що таке меньєрова хвороба! На овець вона переходить?

– Меньєрова хвороба... – почала Лут. – Меньєрова хвороба – це якраз те, що у вас. З усіх живих істот тільки вівці на неї й хворіють.

І закипіла шалена буча. Форест відразу кинувся на супротивницю у манері футбольної атаки, звичайній у Каліфорнії, поки там не поширилося регбі, дівчата, розскочившись, пропустили його, тоді налетіли з боків і почали гамселити подушками. А він ураз обернувся, розчепірів широко руки зі скарлюченими, мов пазурі, пальцями і згорнув у оберемок усіх трьох. У кімнаті закрутився справжній вихор: усередині чоловік з брязкучими острогами на ногах, а на всі боки маяв тонкий шовк кімоно, розліталися пантофлі, чепчики, шпильки із зачісок. Глухо гупали подушки, рикав чоловік, зойкали та вищали дівчата, а над усім лунав невгамовний регіт і тріск тендітної тканини.

Врешті Форест опинився долі, напівприголомшений влучними ударами подушок, голова йому аж гула. В одній руці він стискав довгого пошарпаного пояса з блакитного шовку в червоні квіточки.

На одних дверях кімнати стояла з розпашілими щоками Рита, сторожка, мов олениця, готова щомиті кинутись навікача. На других, теж розпашіла, стояла Ернестіна у владній поставі матері Гракхів[3 - Гракхи (II ст. до н. е.) – двоє братів, римських політичних діячів; їхня мати, Корнелія, була високоосвіченою жінкою.], старанно вгорнувшись у рештки свого кімоно й міцно притримуючи його рукою. Лут, загнана в куток за фортеп'яно, поривалася втекти, але Форест не пускав її – він стояв навколішки, гучно бив долонями по паркету, люто крутив головою і букав по-бугаячому.

– І люди ще вірять у доісторичний міф, нібито оця жалюгідна подоба людини, простерта в поросі, колись привела команду Берклі до перемоги над Стенфордом[4 - Берклі і Стенфорд – мається на увазі Каліфорнійський та Стенфордський університети.]! – оголосила Ернестіна зі свого безпечного місця.

Вона була зовсім захекана, а кинувши погляд на інших двох дівчат, Форест задоволено помітив, як і в них здіймаються груди під лискучим вишневим шовком.

Фортеп'яно, що за ним сховалася Лут, було невеличке, гарненьке, біле із золотом – під колір білої вранішньої кімнати. Воно стояло не при стіні, отож Лут могла втікати на обидва боки. Форест схопився на ноги і став навпроти неї перед широким пласким верхом інструмента. Коли він намірився перестрибнути через фортеп'яно, Лут перелякано скрикнула:

– Остроги, Діку! Остроги!

– Ну, то почекай, я їх скину, – запропонував він. Та щойно Дік нахилився відщібнути їх, Лут зразу сікнулася втікати, проте він загнав її назад.

– Ну, гаразд! – заgrimів він. – Хай провина впаде на тебе. Як подряпаю фортеп'яно, скажу Полі, що це твоя робота.

– А в мене свідки є! – захекано відповіла вона, показуючи веселими голубими очима на товаришок.

– Гаразд, гаразд, люба моя, – Форест зіперся долонями на фортеп'яно і відхилився всім тілом назад. – Зараз я тебе спопаду!

Тієї ж миті він підкинув своє тіло в повітря і боком перелетів через інструмент – небезпечні остроги майнули на цілий фут над його поверхнею. Тієї ж таки миті Лут пірнула під фортеп'яно й порачкувала геть. Однак вона буцнулася головою об дно, і, поки отямилась, Форест уже обіг назад і застукав її під інструментом.

– Ну, вилазь! – сказав він. – Вилазь і приймай кару!

– Змилуйтесь, пане лицарю! – благально вигукнула Луг. – Змилуйтесь в ім'я кохання, в ім'я всіх шляхетних дів, що терплять біду!

– Кий там я в біса лицар! – щонайгустішим басом прогукнув Форест. – Я змії, брудний, геть зіпсутий і невинуватий змії-людоджер. Я вродився в очереті. Мій батько теж був змії, а мати – ще більша зміїха. Колисковою піснею мені був плач мертвих немовлят, позбавлених вічного спасіння. А вигодовано мене кров'ю дів з пансіону Мілза. Я люблю їсти на паркетній підлозі, щоб мені подавали на біле фортеп'яно добрячий шмат Мілзової пансіонерки. Мій батько був не тільки людоджер, а ще й каліфорнійський конокрад. А я ще злочинніший за батька. У мене більше зубів. І мати моя була не тільки людоджерка, а ще й агент книжкової фірми в Неваді. Знайте всі її ганьбу! Вона не тільки продавала книжки, а й збирала передплату на жіночі журнали. А я ще жахливіший за матір. Я торгував лезами до бритв!

– Невже ніщо не може вчарувати і власкавити твого кроводжерного серця? – зворушливо заблагала Луг, водночас назираючи, як би його втекти.

– Тільки одне, о нікчемне дівчисько! Тільки одне в усьому світі, на землі, на небі й у хлані водній!

Ернестіна переможно виснула, впізнавши в тих словах плагіат.

– Дивись у Ернеста Доусона[5 - Ернест Доусон (1867–1900) – англійський поет.], сторінка сімдесят дев'ята – в тоненькій книжечці ріденьких віршів, що ними мастять вівсяну кашу паннам, ув'язненим у пансіоні Мілза, – провадив Форест. – Як я вже говорив, коли мене так брутально перебили, єдине, що може зм'якшити і влагіднити моє кроводжерне серце, – це «Молитва діви». Слухай на всі вуха, поки я не пообгризав їх тобі дощенту! Слухай, нерозумна, бридка, гладка й куцонога істото там, під фортеп'яно! Ти можеш проказати «Молитву діви»?

Луг не встигла належно відповісти, бо її товаришки радісно вереснули: на дверях з'явився Вейнрайт. Вона гукнула до нього:

– Рятуйте мене, пане лицарю! Рятуйте!

– Відпусти цю діву! – грізно наказав Берт.

– А ти хто? – спитав Форест.

– Я – король Георг, мосьпане! Чи то пак святий Георгій.

– Ну, тоді я твій дракон, – покірливо, як годилося, відмовив Форест. – Пощади мою стару поштину шию, бо другої я не маю.

– Зігни йому голову! – вимагали всі три дівчини.

– Стривайте, діви, я вас благаю! – відповів Берт. – Я лише малявка. Але я не боюсь! Я нападну на дракона. Нападну в його власній пащі, хай він подавиться мною. А поки він давитиметься на смерть такою несмачною та костистою здобиччю, ви, прекрасні панни, втікайте у гори, бо долини повстануть на вас. Йоло, Петалуму й Західне Сакраменто поглинуть морські хвилі й велетенські риби.

– Зітни йому голову! – хором проспівали трое дівчат. – Втопи його у власній крові й спечи на рожні!

– Нема мені пощади! – простогнав Форест. – Я пропав. От і вір після цього в християнське милосердя молодих дівчат тисяча дев'ятсот чотирнадцятого року, що дістануть колись виборче право, як доживуть та не повискакують заміж за чужинців. Уважай, що ти стяг мені голову, святий Георгію. Мені кінець. Продовження не буде.

Він простягся долі, застогнав, захарчав, забряжчав острогами, вельми натурально вдаючи передсмертні корчі, й нарешті випустив із себе дух.

Лут вилізла з-під фортеп'яно і втрюх із Ритою та Ернестіною пустилась у імпровізований танець гарпій над трупом. Та Форест раптом звівся й сів долі. Нишком моргнувши значуще до Лут, він обурено закричав:

– А героя забули? Увінчайте ж його квітами!

І Вейнрайта увінчали квітами – вчорашніми, вже прив'ялими тюльпанами, що стояли у вазах. Та коли сильна рука Лут хльоснула його по шиї жмутом намоклих стебел, він кинувся навтьоки. За хвильку тупіт і галас погоні, пролунавши в



коридорі, затих на сходах униз, до більярдної. Форест підвівся, обсмикався і, осміхаючись та дзенькаючи острогами, пішов Великим будинком далі.

Мощеними цеглою доріжками він перейшов два внутрішні дворики, затоплені весняною зеленню та квітами, і дістався до свого крила будинку, ще трохи захеканий після веселої пригоди. В канцелярії вже чекав секретар.

– Доброго ранку, містере Блейку, – привітався Форест. – Вибачте, що я запізнився, – і позирнув на ручного годинника. – Правда, тільки на чотири хвилини. Ніяк не міг вирватись раніше.

#### Розділ IV

Від дев'ятої до десятої години Форест працював із секретарем над своїм діловим листуванням, зокрема з різними науковими товариствами та агрономічними й тваринницькими спілками; роботи тієї було стільки, що дрібніший бізнесмен, не мавши секретаря, мусив би сидіти над нею до пів ночі. Але Дік Форест створив круг себе цілу систему, якою потай вельми пишався. Важливіші листи й документи він підписував власноручно. Решту штемпелював гумовим факсиміле Блейк; він також занотовував стенографічно відповіді на одні листи та короткі вказівки, як відповіді на інші. Блейк думав сам собі, що працює куди більше за хазяїна і що його хазяїн дивовижний мастак винаходити роботу для інших людей.

Коли годинник видзвонив десяту, до канцелярії ввійшов Пітс, помічник, який відав участю у виставках, і Блейк, нав'ючений листами, паками документів та валиками від фонографа, пішов до свого кабінету.

Від десятої до одинадцятої один за одним входили до канцелярії, а згодом виходили Форестові помічники, керівники окремих ферм і служб. Усіх їх було привчено говорити стисло, не відбирати марно часу. Задумуватись у розмові з ним Форест не дозволяв. Вони повинні були все обдумати й підготуватись перше, ніж з'явитися до нього. О десятій завжди приходив на зміну Блейкові його помічник Бонбрайт, сідав поруч хазяїна, і його олівець, літаючи по аркушах, нотував кулеметний обмін запитаннями та відповідями, звіти, пропозиції, плани. Ті стенографічні нотатки, розшифровані й передруковані на машинці в двох

примірниках, були пострахом Форестових службовців, а часом відігравали роль Немезіди. Бо хоч у Фореста й так була дивовижна пам'ять, але він ще любив доводити це, посилаючись на Бонбрайтові записи.

Бувало, котрийсь із службовців, поговоривши з хазяїном п'ять чи десять хвилин, виходив геть упрілий, знесилений, ніби викручений. За ту швидку напружену годину Форест устигав прийняти всіх, хто приходив, і впевнено, рішуче розв'язував з ними всі розмаїті проблеми їхніх галузей господарства. Томпсонові, механіку, він за коротеньких чотири хвилини розтлумачив, які неполадки в динамомашині холодильника Великого будинку, довів, що винен в усьому сам Томпсон, продиктував Бонбрайтові записку, вказавши точно розділ і сторінку в томі з бібліотеки, що мав прочитати механік, і повідомив його, що Паркмен, завідувач молочарні, невдоволений монтажем доільних машин і що великий холодильник на різниці чогось не розвиває повної потужності.

Кожен з Форестових службовців був фахівець у своїй царині, але сам Форест був добре підкований у всіх. Полсон, головний рільник, якось довірчо поскаржився Доусонові, головному токовому:

– Я служу тут уже дванадцять років і ні разу не бачив, щоб він хоч рукою взявся за плуг, а проте, хай йому біс, він усе тямить у цьому ділі. Він просто геній, ось воно що. Пам'ятаю, якось він мов вихор промчав на отій своїй Людожерці – її ж тільки пильнуй, бо враз на тім світі опинишся, – повз одне поле, де саме орали, а другого дня, ніби між іншим, сказав мені, на яку глибину оралося, точно до пів дюйма, і якими плугами!.. А як розорювали Маковий луг – нагорі над Літл-Медоу, на Лос-Кветосі! Я не знав, що там і діяти, вирішив не переорювати впоперек, а зразу проборонувати. Думаю, якось пройде. Вже як докінчили, нагодився туди він. Їхав мимо, наче й не дививсь, я ж бо стежив за ним. А другого дня, в канцелярії, ох і всипав! Таки не пройшло. Більш я такого й не пробував.

Рівно об одинадцятій Вордмен, завідувач вівчарень, вийшов від хазяїна з наказом бути о пів на дванадцятю готовому їхати машиною з Теером, айдахським покупцем, оглядати баранів-шропширів. За Вордменом вийшов і Бонбрайт давати лад своїм нотаткам. Форест зостався в канцелярії сам. З низенької дротяної сітки на папери – однієї з багатьох сіток, поскладаних по п'ять одна на одну – він узяв брошурку про свинячу чуму, видану ветеринарною управою штату Айови, і почав її переглядати.

П'яти футів і десяти дюймів на зріст, важивши сто вісімдесят фунтів без одержі, Форест, як на свої сорок років, був вельми показний чоловік. Він мав великі сірі очі, чорні брови й вії, опукле, не надто високе чоло, темно-русявого чуба, трохи випнуті вилиці, а щоки ледь запалі, як звичайно буває при такій будові черепа. Щелепи у нього були міцні, однак не важкі; ніс із широкими ніздрями прямий, великий, хоч і не занадто, підборіддя не роздвоєне, вольове, але не суворе, а уста лагідні, майже жіночі, проте видно було, що вони можуть і твердо стискатися. Обличчя він мав чисте, засмагле, тільки верхня половина чола лишалась біліша – там, де її прикривали від сонця криси капелюха.

У кутиках його уст і очей таївся сміх, і зморшки по боках уст, здавалося, залишила по собі усмішка. Та водночас не менш виразно з усіх рис його обличчя промовляла впевненість. Дік Форест завжди був певен себе – і коли простягав руку по щось на своєму столі, то був певен, що рука його не промине тієї речі, не буде її шукати, намацувати; і коли побіжно переглядав брошуру про свинячу чуму, то був певен, що не пропустить у ній нічого важливого; певен був з голови до ніг за своє гнучке й сильне тіло, сидячи на дзиглику перед письмовим столом; певен був серцем і розумом за своє життя і справу, за все, що мав, – одно слово, за себе самого.

І він таки мав підстави для цієї певності. І тіло, і розум, і життєвий шлях його були випробувані в багатьох суворих знегодах. Син багатія, він не цвиндрив батькових грошей. Народившись і вирісши в місті, він обрав собі за фах сільське господарство і досяг таких успіхів, що ім'я його не сходило з уст у скотарів по всій країні. Він був власник вільної від боргів, не заставленої чверті мільйона акрів землі – такої, що мала ціну від тисячі до ста доларів за акр, і такої, що коштувала від ста доларів до десяти центів за акр, а подекуди й такої, що не варта була ані цента. В усілякі поліпшення на тій чверті мільйона акрів – у дренаж із череп'яних труб на луках, в осушувальні канали на болотах, у дороги й водоймища, в господарчі будівлі й у сам Великий будинок – він уклав такі величезні суми, що його сусідам-фермерам і віри не йнялося.

Усе в його маєтку робилося з широким розмахом і на якнайсучасніший лад. Службовці його діставали платню, відповідну до своїх ділових якостей, і жили безплатно в будинках, що коштували від п'яти до десяти тисяч доларів, зате вже він зібрав у себе самі вершки з фахівців усієї країни, від Атлантичного до Тихого океану. Коли йому потрібні були трактори обробляти рівнинні лани, він купував їх відразу десятками. Коли він потребував води для зрошення, то гатив у своїх горах стави зразу на пів мільйона галонів. Копати канали на своїх болотах він не

доручав підрядникам, а сам купив екскаватори; а коли на своїй землі не стало для них роботи, почав брати підряди на висушення боліт по сусідніх великих фермах, земельних компаніях та корпораціях на сотню миль угору й униз по річці Сакраменто.

Він мав досить власного розуму, щоб збагнути потребу купувати ще й чужий і платити куди дорожче від пересічної ринкової ціни за якнайкращий товар. І мав досить свого розуму ще й на те, щоб спрямовувати куди слід той куплений розум та здобувати з нього якнайбільший зиск.

У свої сорок років він мав ясний зір, спокійну, врівноважену вдачу і був повний снаги, здоров'я й сили; а тим часом до тридцяти років життя його було вкрай безладне й авантюрне. В тринадцять років він утік із дому – з мільйонерського дому; ще до двадцяти одного року з неабиякими успіхами закінчив університет, а потім спізнав усі кипучі порти кипучих морів і з холодним розумом та палким серцем, сміючись, йшов на будь-який ризик, аби він щось обіцяв і давав у тому буйному світі пригод, що на очах у нього чимраз тіснішав перед наступом ладу й закону.

Прізвище Форест давно було славне у Сан-Франциско. Дім Форестів був один з перших палаців на Ноб-Гілі, де мешкали Флади, Маккеї, Крокери, О'Брайєни. Діків батько Річард Форест, прозваний Щасливцем, прибув на Захід з Нової Англії[6 - Нова Англія – північно-східна частина США (штати Массачусетс, Коннектикут, Мен, Нью-Гемпшир, Вермонт і Род-Айленд), один з районів найдавнішої англійської колонізації в Америці.] через Панамський перешийок зі сміливими діловими планами. Вдома йому давали прибуток швидкохідні вітрильники та їх будівництво, а на Заході він став укладати капітали в узбережні земельні ділянки, в річкові пароплавства і, певна річ, у копальні, а згодом в осушення Комстоку[7 - Комсток – багате родовище золота і срібла, відкрите 1859 року.] в Неваді та будівництво Південно-Тихоокеанської залізниці.

Він провадив велику гру – і виграші, й програші у нього бували великі, але виграші завжди більші, і що він втрачав у одній грі, те вертав у іншій. Все, що він заробив на Комстоку, поглинули безодні Дафодільські копальні в окрузі Ельдорадо. А те, що пощастило врятувати від катастрофи на Беніша-Лайні, він уклав у ртутні родовища Панського товариства – і заробив п'ять тисяч відсотків. А що він утратив, коли луснув стоктонський бум, більше ніж надолужила йому, пішовши в гроші, земля, скуплена в Сакраменто і Окленді.

А на довершення, коли Щасливець Річард позбувся геть усього в цілій низці невдач і в Сан-Франциско вже гадали, скільки ж то дадуть на аукціоні за його ноб-гільський палац, він спорядив такого собі Дела Нельсона з половини шукати золота в Мексиці. Як сухо засвідчує історія, наслідком тієї експедиції Нельсона було відкриття родовища Врожайного з такими, між іншим, казковими, невичерпними копальнями, як «Гримуча Змія», «Голос», «Місто», «Дездемона», «Водяний Бугай», «Жовтий Хлопець». Нельсонові надзвичайний успіх так запаморочив голову, що він за рік згорів, випивши ціле море дешевого віскі, а не мавши жодних спадкоємців, залишив свій пай тому ж таки Щасливцеві – Річарду Форестові.

Дік Форест був справжній син свого батька. Щасливець Річард, чоловік безмежної енергії й заповзятливості, двічі був одружений і двічі вдовів, але доля не благословляла його дітьми. Втретє він одружився 1872 року, вже п'ятдесятивосьмирічним, а 1874 року в нього народився син – здоровецьке, горлате дванадцятифунтове хлоп'я. Однак його народження коштувало життя матері, і дитя виростало в палаці на Ноб-Гілі під наглядом цілого війська мамок та няньок.

Малий Дік був здібною дитиною. А Щасливець Річард мав демократичну вдачу. Як наслідок, малий Дік засвоїв від приватного вчителя за один рік те, що у школі забрало б три роки, а решту часу бавився на вільному повітрі. І ще хлопцеві здібності та батьків демократизм спричинили те, що Діка послано до останнього класу звичайної міської школи, щоб він теж навчився демократичності, потершись між синами робітників, крамарів, шинкарів та місцевих політиків.

У школі всі батькові мільйони не допомагали йому випередити з арифметики Петсі Гелорена, математичного вундеркінда, чий батько підносив мулярам цеглу, або написати диктант краще за Мону Садгінетті, дочку вдови, яка тримала овочеву крамничку. І так само Дікові не було найменшої помочі з батькових мільйонів та з палацу на Ноб-Гілі, коли він скидав куртку й навкулачки, без раундів і без рукавиць до перемоги або до поразки бився з Джиммі Ботсом, Джаном Чоїнскі чи ще ким із тих хлопців, які за кілька років розлетілись по країні добувати слави й грошей на рингах як покоління блискучих боксерів, що його могло породити тільки Сан-Франциско, молоде, повне зухвалої мужності й завзяття місто.

Наймудріше, що міг придумати для сина Щасливець Річард, – це дати йому таку демократичну науку. В глибині душі Дік ніколи не забував, що він живе в палаці,

повному челяді, і що його батько людина могутня й шанована. Та водночас Дік спізнав ту демократію, що стоїть на власних двох йогох і борониться своїми двома кулаками. Він спізнавав її тоді, коли Мона Сангінетті діставала за диктант кращу оцінку, ніж у нього. І тоді, коли під час гри на шкільному подвір'ї не міг наздогнати чи спіймати прудкого й верткого Берті Міллера.

І коли Тім Гаган усоте гатив його в заюшений ніс та розтовчені губи прямим ударом лівою чи під груди гаком правою, а він очманіло точився і хекав, аж у грудях свистіло, – тоді шкода було чекати допомоги від палаців та банкових рахунків. Тут годились тільки свої ноги і свої кулаки: або він, або Тім. Ото якраз тоді, в поту, в крові, в залізній упертості навчився Дік Форест не здаватись навіть у нерівному бою. З першого удару він чув, що перевага не його, але витримував усі удари, аж поки кінець кінцем згодилися, що не взяла нічия, хоча згода та прийшла лиш тоді, коли обидва попадали додолу, знесилені й запаморочені, і тільки плакали від злості й зятятості. А після того вони здружилися і вдвох верховодили на шкільному подвір'ї.

Щасливець Річард помер того ж місяця, коли Дік закінчив школу.

Тринадцятирічний хлопець зостався у світі з двадцятьма мільйонами доларів і без жодного родича, що міг би втручатись у його життя. Він був господар повного челяді палацу, парової яхти, стаень з кіньми та ще й розкішної літньої вілли на півдні півострова, в багатирській колонії біля Менлов. Тільки одним обтяжено його: опікунською радою.

Одного літнього дня Діка покликано до великої бібліотечної кімнати, де зібрались на першу свою нараду його опікуни. Їх було трое – всі літні люди, дуже багаті, усі правники, усі ділові партнери його батька. Коли вони стали викладати йому те, що хотіли, Дік відчув, що хоча вони й зичать йому добра, але порозумітись з ними навряд чи пощастить. На його думку, самі вони були підлітками занадто вже давно. А крім того, було очевидно, що якраз його, оцього підлітка, чия доля їх так турбує, вони не розуміють зовсім. Навіть більше – Дік із властивою йому впевненістю вирішив, що тільки він один у цілому світі може знати, чого йому треба.

Містер Крокет виголосив довгу промову, і Дік слухав його, як годиться, уважно й зацікавлено, киваючи головою щоразу, коли зверталися прямо до нього. Містери Девідсон і Слокем теж сказали своє, і він їх вислухав так само уважно. Поміж іншим, Дік дізнався від них, який статечний і чесний чоловік був його батько, а також яку програму вже склали його опікуни, щоб зробити і з нього такого

самого статечного й чесного чоловіка.

Коли вони скінчили, Дік теж захотів дещо сказати.

– Я вже все обміркував, – заявив він, – і хочу спершу податися в подорож.

– На це буде свій час, любий мій, – лагідно пояснив йому містер Слокем. – Коли... ну, скажімо, коли ти підготуєшся до вступу в університет. Тоді якраз дуже корисно буде поїхати на рік за кордон... так, дуже корисно.

– Звичайно, – поквапився на поміч і містер Девідсон, завваживши сердитий вогник у хлопцевих очах та його губи, що мимоволі твердо стислися, – звичайно, ще й доти можна буде трохи подорожувати – під час шкільних вакацій. Мої колеги, безперечно, погодяться, що такі невеличкі подорожі під час вакацій теж були б корисні й бажані... звісно, під належним керівництвом і наглядом.

– Скільки, сказали ви, у мене грошей? – раптом спитав Дік начебто зовсім не до речі.

– Десь близько двадцяти мільйонів, за найскромнішим підрахунком, – ураз відповів містер Крокет.

– А що як я зараз захочу взяти сто доларів? – провадив Дік.

– Ну... тоді... гм... – містер Слокем озирнувся на колег, ніби просячи підказати.

– Тоді нам доведеться спитати тебе, навіщо тобі ці гроші, – відповів Дікові містер Крокет.

– А як я вам відкажу, – мовив Дік дуже повільно, дивлячись містерові Крокету просто в вічі, – що мені дуже шкода, але я волію не казати, нащо мені ті гроші?

– Тоді ти їх не одержиш, – ураз відповів містер Крокет, чи вже скорше відрубав трохи роздратовано.

Дік повільно кивнув головою, ніби запам'ятовуючи цю відповідь.

– Але ж, любий мій, – квапливо підхопив містер Слокем, – ти, звичайно, розумієш, що тобі ще рано доручати гроші. Порядкувати ними поки що будемо за тебе ми.

– Цебто я не можу взяти з них ані цента без вашого дозволу?

– Ані цента, – враз відрубав містер Крокет.

Дік замислено кивнув головою і промурмотів:

– Розумію...

– Звичайно, буде цілком природно і справедливо, щоб тобі давали скількись там на всякі дрібні витрати, – докинув містер Девідсон. – Скажімо, долар на тиждень чи, може, й два. Як підростатимеш, цю суму можна й збільшувати. А коли тобі вийде двадцять один рік, тоді ти, безперечно, будеш спроможний сам порядкувати своїми справами – радячись із нами, звичайно.

– А поки мені нема двадцять одного року, з усіх своїх мільйонів я не зможу взяти й ста доларів, щоб витратити, як мені схочеться? – запитав Дік покірливо.

Містер Девідсон почав був відповідати, добираючи заспокійливих виразів, але хлопець підняв руку: я, мовляв, ще не скінчив.

– Як я зрозумів, я можу витратити свої гроші тільки за нашою спільною згодою – вас трьох і моєю?

Опікунська рада закивала головами.

– Цебто як ми погодимось, так і буде?

Опікуни знов кивнули.

– Ну, то я хочу мати сто доларів зараз, – заявив Дік.

– Навіщо вони тобі? – спитав містер Крокет.



- Можу сказати, - спокійно відповів Дік. - Я піду в мандри. У подорож.

- Ти сьогодні підеш спати - рівно о пів на дев'яту, - відмовив містер Крокет. - І ніяких ста доларів не одержиш. Та пані, про яку ми тобі говорили, прийде сюди на шосту годину. Вона, як ми тобі пояснили, доглядатиме тебе весь час, день у день від ранку до вечора. О пів на сьому, як звичайно, ти повечеряєш разом з нею, а потім вона подбає, щоб ти вчасно ліг спати. Як ми вже сказали, вона має заступити тобі матір - стежитиме, щоб у тебе завжди були помиті вуха й шия...

- І щоб я купався щосуботи ввечері, - докінчив за нього Дік якнайлагідніше.

- Саме так.

- А скільки ви... цебто скільки я платитиму тій пані за її послуги? - спитав Дік, несподівано звернувши на інше: у нього вже була така звичка, і він не раз спантеличував тим учителів та однокласників.

Містер Крокет уперше відповів не зразу, а спочатку прокашлявся.

- Адже це я платитиму їй? - допитувався Дік. - Зі своїх двадцяти мільйонів цебто?

- Батькова порода, - тихенько мовив сам до себе містер Слокем.

- Місіс Самерстон, тобто «та пані», як ти зволив її назвати, одержуватиме сто п'ятдесят доларів на місяць, або ж тисячу вісімсот на рік, - відповів хлопцеві містер Крокет.

- Пропасці гроші, - зітхнув Дік. - Та ще й харч і помешкання!

Він підвівся, як справдешній аристократ - не спадковий, зате вихований за тринадцять років у палаці на Ноб-Гілі. Підвівся так, що й опікунська рада мимоволі повставала зі шкіряних фотелів. Одначе й не так, як підводяться маленькі лорди Фонтлерої[8 - Лорд Фонтлерой - герой популярної свого часу напівсентиментальної повісті американської письменниці Єлізи Барнет (1849-1924) «Маленький лорд Фонтлерой» (1886).], бо він мав двоїсту натуру. Він уже знав, що у людського життя багато облич і багато шляхів. Недарма Мона

Сангінетті перемагала його на диктантах. І недарма він бився з Тімом Гаганом унічію, до замирення, а потім удвох із ним верховодив товаришами.

Його доля народилась у несамопитій золотій гарячці сорок дев'ятого року[9 - Золота гарячка сорок дев'ятого року. – У 1848 році в Каліфорнії відкрито великі родовища золота, після чого почалася знаменита «золота гарячка»]. В палаці з нього вирощено аристократа, а в міській школі виховано демократа. Рано розвинувшись, він уже розумів, нехай ще трохи й по-дитячому, відміни між привілейованою кастою і широкими масами; а під усім тим його сповнювала уперта воля й спокійна самопевність, незбагненна для трьох літніх добродіїв, яким було доручено його долю і які зобов'язались примножити його мільйони та зробити з нього справжню людину – таку, як вони її собі уявляли.

– Дякую вам за вашу ласку, – сказав Дік, звертаючись до всіх трьох. – Гадаю, що ми не сваритимемося. Звісно, ті двадцять мільйонів мої, і, звісно, ви берегтимете їх для мене, бо ж я ще не тямлю нічого у справах...

– І ми їх примножимо, любий мій, ми їх для тебе примножимо безпечними, вивіреними способами, – запевнив його містер Слокем.

– Тільки щоб без спекуляції! – застеріг Дік. – Моему татові щастило, але я сам чув, як він казав, що тепер не ті часи і вже не можна ризикувати так, як колись ризикували всі.

І ці його слова, і деякі попередні могли б навести на гадку, ніби в юного Діка була ница й скнара душа. Але то була б помилка. Якраз навпаки: в потаємних думках і в планах, що снувались ту мить у нього в голові, він так легковажив, так зневажав свої мільйони, що його б можна зрівняти з п'яним матросом, який розкидає на березі одержану відразу трирічну платню.

– Я ще тільки хлопчак, – провадив Дік. – Але ви мене поки що не дуже добре знаєте. Згодом ми познайомимося краще, а тим часом – ще раз дякую вам...

Він якусь мить помовчав, тоді вклонився стримано й гідно – вельможі з ноб-гільських палаців навчаються так уклонятися змалку. Він давав опікунам ознаки, що розмову скінчено. Мовляв, він їх відпускає. І вони добре те відчували. Вони, такі самі вельможі ділового світу, як був його батько, відійшли збентежені й спантеличені. Надворі, опускаючись широкими кам'яними сходами до повозки,

що чекала на них, містер Девідсон і Слокем хотіли вилити своє збентеження в гнів, але містер Крокет, що тільки-но говорив з хлопцем так дратливо й різко, промурмотів у захопленні:

- Ох і шибеник! Ох і шибеник!

Повозом вони доїхали до старого клубу «Пасіфік-Юніон» і там ще з годину поважно обговорювали майбутнє Діка Фореста й знов обіцяли собі справдити ту довіру, що виявив ім покійний Річард Форест. А Дік під той час хутко спускався з Ноб-Гілу порослими травою брукованими вуличками, занадто крутими для повозів. Унизу не було вже багатирських палаців та розкішних садиб – зразу під горою тулилися злиденні вулички дерев'яних курників, де жив трудящий люд. Сан-Франциско 1887 року являло собою таку саму мішанину палаців і халуп, як і старі європейські міста. Ноб-Гіл здіймався, немов середньовічний замок, серед бруду й тісноти буденного життя, що гніздилося та барложилося попід ним.

Дік зупинився на розі під бакалійною крамничкою, над якою на другому поверсі мешкав Тімоті Гаган-старший, бувши полісменом з платнею сто доларів на місяць, він мав змогу жити вище за своїх ближніх сусідів, які утримували родини на місячну платню, не більшу як сорок чи п'ятдесят доларів.

Хоч вікна нагорі були відчинені й не завішені, та марно свистів Дік, ходячи попід будинком. Тіма Гагана-молодшого не було вдома. Але Дік свистів недовго: тільки-но він замислився, де ж би в ближчій околиці можна знайти Тіма, як той сам з'явився з-за рогу, несучи бляшанку з-під смальцю, повну свіжого, спіненого пива. Він буркнув, вітаючись, і Дік буркнув на відповідь так само недбало, мовби це не він допіру так по-вельможному закінчив розмову з трьома найбагатшими грошовими королями великого міста. З голосу його нітрохи не було знати, що це власник двадцяти мільйонів, які ще й примножувалися з часом, і нітрохи ті мільйони не пом'якшували його хлоп'яцької бурмакуватості.

- Це я тебе не бачив, відколи помер твій стариган, - зауважив Тім.

- Ну, зате бачиш тепер, - відрубав Дік. - Чуеш, Тіме, я до тебе одне діло маю.

- Зачекай, поки я віднесу пиво своєму стариганові, - сказав Тім, досвідченим оком оглянувши піну в бляшанці. - А то буде крику, як без піни принесу.

– Дарма, сколотиш, то й буде піна, – заспокоїв його Дік. – Я тільки на хвилинку. Я сьогодні тікаю з дому. Гайда разом, хочеш?

Тімові голубі ірландські очиці загорілися цікавістю.

– А куди? – спитав він.

– Ще не знаю. То хочеш? Коли так, можна буде вирішити потім. Ти ж усе ліпше за мене знаєш. То як скажеш?

– Стариган з мене душу виб'є, – завагався Тім.

– Хіба тобі це первина? – відповів Дік, нітрохи не розжалений. – Коли згоден, то стрінемось увечері о дев'ятій біля пристані перевозу. То як? Я дождатиму там.

– А що як я не прийду? – опитав Тім.

– Однаково – сам подамся, – Дік повернувся, ніби хотів уже йти, тоді ще недбало кинув через плече: – Краще гайда разом.

Тім сколотив у бляшанці пиво й відповів так само недбало:

– Гаразд. Прийду.

Розлучившись з Тімом Гаганом, Дік рушив шукати іншого однокласника, словенця Марковича; його батько держав ресторанчика, і казали, що за двадцять центів більш ніде в місті так смачно не пообідаєш. Маркович-молодший був винен Дікові два долари, і Дік, розшукавши його за годину, взяв у нього скільки було – долар і сорок центів, а решту боргу подарував.

Потім він нерішуче, збентежено поплентався по Монтгомері-стріт, вагаючись між численними позичковими касами, що прикрашували собою ту людну магістраль. Нарешті він на одчай душі шмигнув у одні двері й спромігся обміняти на вісім доларів і квитанцію свого золотого годинника, вартого, як добре знав Дік, не менше п'ятдесяти доларів.

Вечерю в ноб-гільських палатах подавали о пів на сьому. А він вернувся додому аж за чверть до сьомої й став перед очі місіс Самерстон. То була дебела літня пані, яка походила зі славної родини Портер-Рікінгтонів, чие банкрутство в середині сімдесятих років струснуло цілим тихоокеанським узбережжям Штатів. Попри дебелу комплекцію, вона завжди скаржилась на «розшарпані нерви».

– Ну, куди це годиться, Річарде! – вчитала вона хлопцеві. – Вечеря вже п'ятнадцять хвилин на столі, а ти ще не помив рук і сам не вмився.

– Вибачте, місіс Самерстон, – перепросив Дік. – Я більше ніколи не примушу вас чекати. І взагалі я не завдаватиму вам клопоту.

За вечерю, поданою для них двох з усією помпою у велику ідальню, Дік силкувався догоджати своїй виховательці: хоч він і знав, що її найнято за його гроші, але почувався так, ніби вона в гостях у нього.

– Коли ви вже тут улаштуєтесь, вам буде дуже гарно жити, – пообіцяв він. – Це добрий старий дім, і більшість служників уже багато років у нас служать.

– Ну що ти, Річарде, – місіс Самерстон поважно осміхнулась. – Буде мені тут гарно чи ні, це не від служників залежатиме, а від тебе.

– За це не бійтеся, – гречно відказав Дік. – Мені дуже шкода, що я сьогодні спізнився на вечерю, але більше такого не буде ні разу – за цілі роки. Я вас узагалі не турбуватиму. Ось побачите. Буде так, наче мене й зовсім немає в домі.

Йдучи спати, він сказав їй «добраніч», а потім додав, ніби згадавши:

– Хочу вас попередити про одне: про А-Сіпа, нашого кухаря. Він у нас хтозна відколи – вже двадцять п'ять чи й тридцять років. Він готував їсти для тата, ще як і мене на світі не було, й цього дому. Він у нас привілейована особа і так уже звик робити все по-своєму, що біля нього треба навшпинячки ходити. Та як він вас уподобає, то зі шкури вилізе, щоб догодити вам. Отак він уподобав мене. Подбайте й ви про те, і вам тут житиметься, як у раю. А через мене, щиро кажу, вам не буде взагалі ніякої мороки. Не служба, а забавка: так, наче мене й зовсім нема в домі.

## Розділ V

Точнісінько о дев'ятій годині, вбраний у найстарішу свою одягу, Дік зустрівся з Тімом Гаганом біля пристані перевозу.

- На північ подаватися не варт, - сказав Тім. - Уже зима небавом - доведеться вночі дрижаки хапати. Хочеш, гайнімо на схід - цебто у Неваду та в пустелі?

- А може, ще куди? Чом не на південь? Можна до Лос-Анджелеса, в Аризону, в Нью-Мексико, а тоді й у Техас, - запропонував Дік.

- Скільки в тебе грошей? - поцікавився Тім.

- А що? - перепитав Дік.

- Треба вшитися звідси хутенько, а з квитками буде найхутчіше. Мені то що, а ось через тебе зчиниться гвалт, вишлють цілу тичбу детективів на розшуки. Треба їх обхитрувати.

- Ну, то й обхитруємо, - відказав Дік. - Кілька днів іхатимемо з квитками, потрошку, то в один бік, то в другий, а більше переховуватимемось, поки минемо Трейсі. А далі махнемо на південь - уже без квитків.

І вони виконали той план вельми ретельно. Трейсі проїхали у вагоні, з квитками, рівно за шість годин після того, як тамтешній помічник шерифа кинув обшукувати поїзди. Задля більшої остороги Дік узяв квитки не до Трейсі, а до самого Модесто. А вже далі вони подорожували «зайцями» - в товарних вагонах, «сліпих багажниках», на буферах та на «скотоскидах», і Тім, досвідченіший у тому, був Дікові за вчителя. Дік купував газети й страхав товариша, читаючи йому сенсаційні повідомлення про викрадення юного спадкоємця Форестових мільйонів.

Удома, в Сан-Франциско, Дікові опікуни оголосили винагороду в сумі тридцять тисяч доларів тому, хто розшукає й привезе хлопця додому. І Тім Гаган, прочитавши те оголошення, коли вони лежали на траві неподалік водонапірної вежі, навіки закарбував у Діковій голові думку, що честь і непідкупність не

залежать від суспільного становища чи породи, а можуть зрости як на високій горі, в пишному палаці, так і під горою, в кімнатках над бакалійною крамничкою.

– Ого-го, – мовив Тім ніби сам до себе, дивлячись кудись у далину. – Мій стариган не зчиняв би гвалту, якби я виказав тебе за ті тридцять тисяч! Аж подумати страшно.

Дік зрозумів: коли Тім так відверто про це говорить, то йому нема чого боятись, полісменів син його не зрадить. І тільки за шість тижнів по тому, вже в Аризоні, Дік сам здійняв про це мову.

– Чуеш, Тіме, – сказав він. – У мене ціла купа грошей, і вони ще й ростуть увесь час, а сам я з них не трачу ні цента, ти ж бачиш... Правда, ота місіс Самерстон тягне з мене тисячу вісімсот на рік, та ще й те, що столується й кіньми моїми їздить, а ми з тобою раді, як підберемо десь на станції кочегарські недоїдки. Та однаково, гроші мої ростуть. Скільки буде десять відсотків від двадцяти доларів?

Тім, силкуючись розв'язати ту задачку, вступив очі кудись у гаряче повітря пустелі, що мерехтіло над обрієм.

– Ну, скільки буде десята частина від двадцяти мільйонів? – нетерпеливився Дік.

– Ха! Два мільйони, скільки ж бо ще?

– Ну, а п'ять відсотків це половина десяти відсотків. Коли прибуток п'ять відсотків річних, то скільки наросте за рік на двадцяти мільйонах?

Тім нерішуче мовчав.

– Та половина ж! Половина двох мільйонів! – вигукнув Дік. – Виходить, що я за рік багатшаю на цілий мільйон. Затям це добре і слухай далі. Коли мені самому захочеться вернутись додому – тільки це ще не скоро, ще не один рік доти спливе, – ми з тобою ось яке діло облагодимо. Я скажу тобі, і ти напишеш своєму батькові. Він над'їде туди, де ми його дождатимемо, забере мене й відвезе додому. А тоді загребе тридцять тисяч винагороди з моїх опікунів, покине службу в поліції та, напевне, відкриє шинок.

– Тридцять тисяч – це до біса грошви, – недбало мовив Тім, у такий спосіб висловивши вдячність.

– Не для мене, – зразу применшив Дік свою щедрість. – У мільйоні буде тридцять три рази по тридцять тисяч, а мої гроші виростають на мільйон за один рік.

Однаке Тім Гаган не дожив до того, щоб побачити свого батька власником шинку. За два дні по цій розмові один занадто ревний гальмівник застукав хлопців у порожньому товарняку, коли поїзд стояв на мосту через глибоку суху яругу, і почав їх зганяти. Дік подивився з височини сімдесяти футів на кам'янисте дно яруги і запротестував:

– Мостом пройти можна, але що як поїзд рушить?

– Не рушить! – наполягав гальмівник. – Гайда, біжіть, поки ще можна. Паровоз набира воду по той бік. Він завше тут воду набира.

Але того разу паровоз води не набирав. Як потім з'ясувало слідство, машиніст виявив, що води в баку немає, і вирішив їхати далі. Тільки-но хлопці вилізли бічними дверима з вагона та пройшли кільканадцять кроків вузьким краєм мосту, що лишався між поїздом і прірвою, поїзд рушив. Дік, бистрий на розум і рішучий, умить пригнувся й став на шпалах рачки. Так він міг тривкіше триматися, та й місця під бортами вагонів, що виступали за колеса, було більше. Однаке Тім, не такий кмітливий та моторний, а до того ще охоплений чисто кельтською люттю на гальмівника, не впав зразу на руки й на коліна, як Дік, а зостався стояти і кляв гальмівника вельми барвисто, як те вміють його земляки.

– Пригнись! Падай! – загорлав Дік.

Та було запізно. Колія йшла вниз, і поїзд розганявся щораз швидше. Тім, який стояв спиною до прірви, спробував був упасти на всі чотири, але тільки-но ледь нахилився, як вагон черкнув його по плечі й трохи не збив. Якимсь дивом він устояв на ногах, але більше стати рачки не пробував. А поїзд гнав усе шпаркіше, і про те вже шкода було й думати.

Дік, тримаючись за шпали, чекав, що ж буде. Вагони пролітали повз них щодалі швидше. Тім не втрачав самовладання. Він стояв на вузькому краечку мосту, не маючи більше ніякої опори, спиною до прірви, а лицем до поїзда, притискав руки



до боків і похитувався, балансуючи, – тим дужче, чим швидше рухався поїзд. Але врешті опанував себе й перестав похитуватися.

І все минулося б гаразд, якби не один вагон. Дік знав, що він е в поїзді, і бачив, як він наближається. То був так званий «кінський палац» – вагон перевозити худобу, на шість дюймів ширший за інші. Дік помітив, що й Тім уже бачить той вагон. Помітив, як Тім напружився всім тілом, готуючись до того, що вузький простір, де він мав утриматись, зараз повужчає ще на пів фута. Дік бачив, як Тім повільно, умисно відхиляється назад, відхиляється все далі, як лишень змога далі, – і все ж не досить далеко. Йому не було порятунку. Якби він відхилився ще на дюйм, вагон би не штовхнув його. Але якби він відхилився на той дюйм, то впав би у прірву й сам, без поштовху. І тим одним дюймом вагон зачепив Тіма й скинув з мосту. Двічі перекинувшись у повітрі, хлопець гримнувся головою об каміння.

Там, долі, він уже не ворушився. Впавши із сімдесятифутової височини, він зламав собі в'язи й розтросив голову. Ото там Дік уперше спізнав смерть – не пристойну, порядну смерть сучасного городянина, коли вмирущому полегшують відхід у вічну ніч лікарі, доглядальниці, підшкірні ін'єкції і відлетілу тінь урочисто проводжають квітами, вінками, пишними поховальними церемоніями та обрядами, а раптово, просту, страшну й неприкрашену, як смерть вола під обухом чи вгодованої свині під колійським ножем.

І ще більше спізнав там Дік – зрадливість життя й долі, і зловорожість світу, і необхідність бути чуткому й рішучому, пильному, тямкому, упевненому й бистрому, щоб уміть пристосовуватися до всіх миттєвих зрушень у рівновазі сил, від яких залежить наше життя. І ще спізнав там Дік, стоячи біля химерно скорчених останків того, хто щойно був його товаришем, що не можна звірятись на ілюзії і що тільки дійсність ніколи не обдурить.

У Нью-Мексико Дік прибився до ранчо «Дзвіночок», на півночі від Росвела, в долині річки Пекос. Йому ще не було чотирнадцяти років, і ковбої, що звалися й навіть писалися в офіційних паперах такими іменами, як Дикий Кінь, Віл-лі-Ферт, Теляча Шкура, або Довга Кишеня, прийняли його між себе за живу забавку і зробили з нього справжнього ковбоя.

Проживши на ранчо пів року, Дік, ще по-юнацькому тендітний, проте витривалий, здобув науку на все життя, навчившись їздити верхи і вивчивши коней, а також надивившись на людей у природній їхній подобі. Та й це ще не

все. Він побачив Джона Чайзема, власника «Дзвіночка», «Боско-Гранде» і ще багатьох скотарських ранчо аж до Чорної річки й далі. Джон Чайзем, скотарський король, свого часу передбачив вплив фермерів, скупив усі сорокаакрові ділянки, де була вода, обгородив їх колючим дротом і в такий спосіб прибрав до рук мільйони акрів суміжних пасовиськ, що не були варті нічого без води, якою володів він. І Дік, слухаючи при табірному багатті біля фургона з харчами балачки ковбоїв, які прогавили те, що передбачив Джон Чайзем і тепер служили у нього за сорок доларів на місяць, виразно збагнув, чому і як Джон Чайзем зробився коров'ячим королем, а тисяча його сучасників пішли до нього в найми.

Але в Діка була не холодно-розважлива вдача. Він мав гарячу кров, буйне завзяття і чоловічу гордість. Ладний часом плакати з утоми після двадцяти годин поспіль у сідлі, він навчився не зважати на біль у всьому змученому тілі і, мовчки хизуючися своєю терплячістю, не йти спати раніш від загартованих дорослих ковбоїв. Так само не опинаючись сідав він на того коня, якого давали, і самохіть їздив, як і всі, стерегти череду вночі, а коли треба, без миті вагання мчав навперейми лавині переполошеної череди, маючи на вітрі чератяним плащем. Він умів ризикувати. Його тішив ризик. Але в такі хвилини він ніколи не легковажив суворою дійсністю. Він добре пам'ятав, що людський череп не дуже міцний і легко тріскає на твердому камінні або під важким копитом. І коли він якось відмовився сісти на коня, що збивавсь із чвалу та спотикався, то не тому, що боявся розбити собі голову, а тому, що це вже був би «не по грошах ризик», як він одного разу сказав самому Джону Чайземові.

Ще будучи на ранчо, він написав листа опікунам, тільки доручив його одному гуртоправові, щоб відіслав з Чикаго. І навіть адресував, задля ще більшої остороги, кухареві А-Сіну. Дік хоч і покинув свої двадцять мільйонів, однак не забув про них, отож, боячися, щоб спадщини не розділили між далекими родичами, які могли знайтися десь у Новій Англії, попередив опікунів, що він живий і повернеться додому за кілька років. І ще він наказав їм не звільняти зі служби місіс Самерстон.

Але Дікові не сиділось на одному місці. Пів року на ранчо «Дзвіночок» – це було, як на нього, вже задовго. «Пацанком», як навивають хлопчика-гобо, помандрував він через усі Сполучені Штати, познайомившись з їхньою поліцією, судами, законами проти волоцюзтва та в'язницями. Спізнав він і самих волоцюз, мандрованих сезонників та дрібних злодюжок. Поміж іншим зазнайомився він і з фермами та фермерами; одного разу у штаті Нью-Йорк він тиждень збирав ягоди на фермі в якогось голландця, який одним із перших у Штатах на спробу

поставив у себе силосну вежу. Звісно, Дік прикмічав усе не з якимсь певним наміром чи метою. Просто йому, як і кожному хлопчаківі, все було цікаве, і в такий спосіб він призбирав силу-силенну всіляких відомостей про людську природу та життя суспільства, що мали неабияк прислужитися йому аж згодом, коли він за допомогою книжок перетравив та систематизував їх.

Дікові пригоди не зіпсували його. Навіть коли він терся між «тюряжниками» по яких-небудь лісових табориськах, їхні погляди на життя й моральність не приставали до нього. Він був ніби мандрівник серед чужинців. Знаючи, що його дожидають певних двадцять мільйонів, він не відчував потреби красти. Йому цікаво було побувати скрізь, побачити все, але ніде й ніщо не могло втримати його надовго. Він тільки хотів бачити, ще й ще бачити і знов бачити.

Під кінець третього року, вже як він став майже шістнадцятирічним юнаком, міцним і жилавим, ста тридцяти фунтів вагою, Дік вирішив, що час вернутися додому та взятись за книжки. І він подався в першу свою тривалу подорож морем, найнявшись на вітрильник, що відпливав з одного делаверського порту[10 - Делаверський порт. – Делавер – штат на атлантичному узбережжі США.] до Сан-Франциско. Плавання було трудне й довге, цілих сто вісімдесят днів, однак під кінець його Дік важив ще на десять фунтів більше.

Місіс Самерстон злякано зойкнула, коли Дік увійшов до неї, і послала на кухню по А-Сіна, щоб засвідчив, чи це справді він. А вдруге зойкнула, коли він стиснув їй руку, аж подряпавши ніжну шкіру мозолястою і шкарубкою від корабельних лінів долонею.

Відразу скликано опікунів, і Дік привітав їх несміливо, майже засоромлено. Та це не завадило йому відразу заговорити навпростець.

– Ось що, – сказав він. – Я не дурень. Я знаю, чого мені треба, і хочу його мати. Я на світі сам – звісно, коли не рахувати добрих друзів, як оце ви, – і в мене є свої погляди на життя й на те, що я хочу в ньому зробити. Я вернувся додому не з обов'язку перед кимось тут, а тому, що настав час вернутись, тобто з обов'язку перед самим собою. Я чимало розуму набрався, повештавшись три роки по світі, а тепер мені час узятися за науку – за книжкову науку цебто.

– Іди в Белмонтське училище, – підказав містер Слокем. – Там тебе підготують до університету.

Дік рішуче похитав головою.

– І заберуть на це три роки. Як і в кожній середній школі. Ні, я хочу бути в Каліфорнійському університеті за рік. Для цього, звісно, треба попрацювати. Але я вгризусь в книжки, як голодний у хліб. Я найму вчителя чи десятьох учителів і заходжусь. Тільки я найматиму їх сам – і виганятиму теж сам. А на це мені треба буде грошей.

– Сто доларів на місяць вистачить? – спитав містер Крокет.

Дік похитав головою.

– Я перебився три роки, не взявши зі своїх грошей ні цента. Гадаю, що тепер мені можна трохи покористатися з них. Порядкувати всім своїм капіталом я ще не збираюсь, але мені потрібен відкритий рахунок у банку, і то пристойний. І я хочу використовувати його так, як мені треба, і на те, чого мені треба.

Опікуни спантеличено презирнулися.

– Це ні в які ворота не лізе! Смішно й слухати! – почав містер Крокет. – Ти який був навіжений, такий і досі.

– Такий, мабуть, удався, – зітхнув Дік. – І того разу ми не поладнали через гроші. Тоді я просив сто доларів.

– Але й ти зваж на нагле становище, Діку! – заволав містер Девідсон. – Як це виглядатиме, коли ми, твої опікуни, дамо тобі, шістнадцятирічному хлопцеві, волю розкидати гроші?

– Скільки коштує тепер моя «Фреда»? – спитав Дік несподівано.

– За двадцять тисяч можна продати хоч сьогодні, – відповів містер Крокет.

– То продайте її. Вона для мене завелика, і що рік, то втрачатиме на ціні. Мені потрібна тридцятифутова яхточка, щоб самому плавати по бухті, а така не коштуватиме й тисячі. Продайте «Фреду» і покладіть гроші на мое ім'я. Я знаю, ви боїтеся, що я почну цвиндрити гроші: пиячити, грати на кінських перегонах,

за хористочками вганяти. То зробимо так, щоб ви мали спокій: нехай рахунок буде відкритий для всіх чотирьох. Тільки-но котрий з вас вирішить, що я марную гроші, він зможе негайно забрати з рахунку всю решту. І ще я хочу вам сказати, що збираюся, крім учителів, запросити фахівця з комерційного коледжу, хай утлумачить мені всю цю ділову механіку.

Не чекаючи слів згоди, мовби він вважав, що справу вирішено остаточно, Дік повів далі:

– А як будемо з моїми кіньми, що на віллі в Менлов? А втім, я сам на них подивлюся і вирішу, яких zostавити. Місіс Самерстон нехай лишається, порядкує домом, бо мені про це не буде коли думати, у мене забагато планів. Обіцяю вам: ви не пошкодуєте, що дали мені повну волю в моїх особистих справах. А тепер, коли хочете почути, як я жив ці роки, можу розповісти.

Дік Форест казав правду своїм опікунам, що вгризеться в книжки, як голодний у хліб. Ще, мабуть, ніхто ніколи так не вчився, і він сам керував своєю освітою, хоч не цурався й порад. Від свого батька та від Джона Чайзема на ранчо «Дзвіночок» він навчився, що можна наймати чужий розум. А при табірному багатті біля фургона з харчем, під нескінченні ковбойські балачки, він навчився сидіти мовчки й думати. Тепер, завдяки своєму імені й становищу, він легко добивався згоди поговорити з професорами та ректорами коледжів і з бізнесменами-практиками, і він слухав їх цілі години, слухав мовчки, лише зрідка про що-небудь питаючи, тільки слухав і вибирав потрібне з того, що вони казали, задоволений, коли кілька таких годин давали йому бодай одну думку, один факт, що допомагав йому вирішити, яку освіту обрати і як її здобувати.

Далі він почав наймати вчителів. Мабуть, ще ніхто ніколи так не наймав і не звільняв їх, не перебирав ними так. Грошей на них Дік не шкодував. Він звільняв десятьох першого ж дня чи тижня, поки вибере одного на місяць чи на три. І щоразу сплачував тим звільненим умовлену платню за цілий місяць, хоч би їхні спроби навчати його не забрали й години. Щодо цього він був щедрий і великодушний, бо міг собі те дозволити.

Цей хлопець, якому траплялось підбирати по паровозних депо кочегарські недоїдки, добре взяв ціну грошам. Він купував якнайкраще, певний, що так йому вийде найдешевше. Для вступу до університету йому треба було пройти шкільний курс фізики й хімії. Впоравшись з алгеброю й геометрією, він звернувся до вчених, що відали кафедрами фізики й хімії в Каліфорнійському університеті.

Професор Кері спершу засміявся йому в вічі.

– Любий мій юначе... – почав він.

Дік терпляче дослухав, тоді заговорив сам:

– Я не дурень, професоре. Учні середньої школи чи училища – то ж діти. Вони не знають життя. Вони не знають, чого хочуть і навіщо їм потрібне те, чим їх напихають. А я знаю життя. Я знаю, чого хочу й навіщо. Вони вчать фізику дві години на тиждень цілий рік, як рахувати з вакаціями. Ви найкращий викладач фізики на все Тихоокеанське узбережжя. Навчальний рік у вас закінчується. За перший тиждень вашої відпустки, якщо ви віддаватимете мені кожну хвилину свого часу, я подужаю річний курс фізики. Скільки коштуватиме цей ваш тиждень?

– Ви не купите його й за тисячу доларів, – відказав професор Кері, думавши тим відбутися.

– Я знаю, яка ваша платня, – знову почав Дік.

– Ну, і яка ж вона? – гостро спитав професор.

– Та вже ж не тисяча на тиждень, – відрубав Дік так само гостро. – І не п'ятсот, і навіть не двісті п'ятдесят, – він підняв руку, побачивши, що професор знов хоче його перебити. – Ви оце сказали, що я не куплю тижня вашого часу за тисячу доларів. А я й не збираюсь. Я хочу купити той тиждень за дві тисячі. Господи! Життя таке коротке! Так мало років мені відміряно...

– І ви гадаєте, що зможете купити роки? – усміхнувся поблажливо професор.

– Авжеж. Того я й прийшов до вас. Я купую три роки за рік, і ваш тиждень – частина цього року.

– Але ж я ще не погодився, – засміявся професор.

– Може, двох тисяч мало? – уперто провадив Дік. – То скажіть, скільки буде досить.

І професор Кері здався. Так само здався й професор Барздейл, завідувач кафедри хімії.

Ще раніше, вивчавши математику, Дік на кілька тижнів возив своїх репетиторів стріляти качок у заплавах Сакраменто й Сан-Хоакіну. А впоравши фізику та хімію, знову поїхав з двома вчителями літератури та історії на мисливські терени в окрузі Керрі на південному заході Орегону. Цей спосіб він теж похопив від батька, і отак, навчаючись, розважаючись, живучи на вільному повітрі, він за рік подужав нормальний трирічний курс середньої школи навіть без великої натуги. Дік вудив рибу, полював, купався, тренувався фізично і заразом готувався до університету. І він не схибив. Він знав, що може так робити, бо батькові мільйони дали йому владу над життям. Гроші були для нього зряддям. Він ані переоцінював, ані недооцінював їх. Він просто купував за них те, що йому потрібно.

– Дивовижнішої форми марнотратства я ще зроду не бачив, – заявив містер Крокет, показуючи своїм колегам-опікунам Діків звіт за минулий рік. – Шістнадцять тисяч доларів на навчання, і все враховано до цента, навіть залізничні квитки, могоричі кондукторам і мисливські патрони для вчителів.

– Але іспити він таки склав, – зауважив містер Слокем.

– І підготувався до них за рік, – пробурчав містер Девідсон. – Мій онук, доччин син, теж провчився вже рік – у Белмонтському училищі, – а до університету зможе вступити хіба за два роки, і то як пощастить.

– Ну що ж, я можу сказати тільки одне, – підсумував містер Крокет. – Віднині ми знаємо, що цьому хлопцеві можна давати грошей, скільки він схоче.

– А тепер вільно й передихнути, – сказав Дік опікунам. – По школі я наздогнав своїх однолітків, а життєвим досвідом на багато років їх випередив. О, я знаю про життя і про людей такі речі, добрі й погані, великі й дрібні, аж часом мені самому не віриться, що то правда. Але я їх знаю. Від сьогодні я не буду гнати вперед стрімголов. Я надолужив згаяне, а далі піду неквапом. Аби тільки переходити, як усі, з курсу на курс, і в двадцять один рік я закінчу університет. Відтепер мені не треба буде стільки грошей на навчання – я ж не платитиму вже репетиторам, – зате більше йтиме на розваги.

Містер Девідсон нашорошився:

– А на які це розваги?

– Ну, всякі там студентські товариства, футбол тощо – треба ж бути не гіршому за людей. А крім того, мене цікавлять бензинові двигуни. Я хочу збудувати першу у світі океанську яхту з бензиновим мотором...

– Дограєшся, що вибухне та розірве, – занепокоївся містер Крокет. – Це дурне діло, просто схибулися всі на тому бензині.

– Нічого, я подбаю про безпеку, – відповів Дік, – а для цього потрібні спроби, а для спроб потрібні гроші; отож відкрийте мені знов солідний рахунок – як і перше, на ім'я всіх чотирьох.

## Розділ VI

В університеті Дік Форест нічим надзвичайним не відзначався, хіба тим, що пропускав на першому курсі більше лекцій, ніж будь-хто. Він просто знав, що ті лекції йому не потрібні. Адже репетитори, готувавши його до вступних іспитів, пройшли з ним і мало не всю програму першого курсу. Між іншим, він зібрав футбольну команду першокурсників – справжню «зелену команду», як їх називають в університетах, її побивали навіть усі команди середніх шкіл та училищ.

Та Дік усе ж учився, хоча того й не було видно. Він багато й серйозно читав поза програмами, а вирушаючи в перший літній рейс на своїй океанській моторовій яхті, взяв із собою не веселу компанію молоді, а запросив у подорож професорів літератури, історії, права й філософії, разом з родинами. В університеті опісля довго згадували те «інтелектуальне» плавання. Професори, вернувшись, хвалилися, що чудово відпочили. А Дік за подорож краще обізнався з предметом кожного професора, ніж якби слухав його лекції кілька років. А вигравши таким робом час, він міг і далі не ходити на лекції, зате більше працювати в лабораторіях.



Студентських розваг він теж не цурався. Всі кокетки в Берклі упали за ним, студентки закохувалися в нього, на танцях Дік не знав втоми. Він не пропускав жодного товариського диспуту, вечірки з пивом чи спортивних змагань, а з гуртком банджистів і мандоліністів об'їхав усе Тихоокеанське узбережжя.

І все-таки нічим надзвичайним він не відзначався, видатного хисту не виявив ні до чого. З півдесятка його товаришів краще за нього грали на банджо чи мандоліні, а з десятків – краще танцювали. Як футболіст – а він уже на другому курсі попав до збірної університету – Дік був добрий, надійний гравець, але не більше. Йому ніколи не щастило перехопити м'яча й провести його через усе поле, щоб уболівальники «голубих із золотом» аж переривалися від захвату. Зате у вирішальному матчі, після майже півторагодинної виснажливої мотанини в грязюці, під дощем, з нічийним рахунком, під самий кінець другого тайму, коли стенфордці вишикувалися «стіною» перед своїми ворітьми, уболівальники-берклійці всі як один підвелися й хором закричали, щоб штрафного бив Форест.

Він ні в чому не досяг виняткових успіхів. Здоровило Чарлі Еверсон на вечірках перепивав його. Гаррісон Джексон кидав молота на добрих двадцять футів далі. Керазес побивав його в боксі, хоча й тільки по очках. Енсон Бердж клав його на лопатки два рази з трьох – щоправда, лише добряче нагрівши чуприну. З англійської мови п'ята частина курсу мала кращі оцінки. Ейдлін, єврей з Росії, переміг його в дискусії на тему «власність – це крадіж». Шульц і Дебре випереджали його й увесь курс у вищій математиці, а японець Оцукі був незрівнянно сильніший за нього в хімії.

Та хоч Дік і не відзначався нічим, він ніде й не відставав. Не виявляючи себе ні в чому надзвичайно здібним, він не був і нездарним чи дуже слабким ні в чому. Опікуни, бачивши його взірцеву поведінку протягом такого довгого часу, вже мріяли, що з нього вийде великий учений; та якось, коли вони його спитали, ким він хоче стати, Дік відповів:

– Ніким. Тобто всім потроху. Самі розумієте: нащо мені бути фахівцем? Я ж не мушу заробляти на себе – батько залишив мені мільйони. А крім того, я й не зміг би бути вузьким фахівцем, якби навіть схотів. Не така моя вдача.

Він так ясно визначив свою натуру, бо сама вона була ясна. Його не поривало ні до чого зокрема. Він належав до рідкісного типу кругом нормальних, урівноважених, всебічних людей – «всього потроху».

Коли якось містер Девідсон при своїх колегах-опікунах висловив задоволення з того, що Дік не витинає більше ніяких дурощів, повернувшись додому, юнак відповів:

– О, я можу стримувати себе, якщо схочу.

Так, – поважно озвався містер Слокем. – Це просто знаменито, що ти так рано передурів і взяв себе в руки.

Дік здивовано поглянув на нього й відказав:

– Е, тієї хлоп'яцької пригоди можна не рахувати. То були ніякі не дурощі. Я ще й не починав дуріти. Та стривайте, ось почну, тоді побачите! Ви знаєте Кіплінгову «Пісню Дієго Вальдеса»?[11 - «Пісня Дієго Вальдеса» – у творчості Радьярда Кіплінга (1865–1936) одна з найхарактерніших поезій.] Ось я вам трохи з неї процитую. Розумієте, Дієго Вальдесові, як і мені, щастило в житті. Він так рвався до титулу найвищого адмірала Іспанії, що не мав коли заживати втіх, яких він ледве скуштував. Він був здоровий, повний снаги, але в нього не було ні на що часу за тим пориванням. Та він усе думав, усе дурив себе думкою, що здоров'я й снаги стане йому ще надовго, і коли він зробиться найвищим адміралом, отоді вже надолужить своє. А потім усе згадував:

...в старому братстві

Отих нових морів,

Де ми колись міняли

Сандал у дикунів,

В далеких водах Півдня

В щасливі ті часи

Не знали ще Вальдеса,

Мене ж то знали всі.

Хто здібав добрі трунки,

То вже їх пив не сам,

Хто знюхав щедрю здобич,  
То вже казав і нам  
В таємних наших бухтах  
Аж на краю землі,  
Як ми туди спливались  
Смолити кораблі.  
Ладнали вбогі шатра –  
Вітрило на веслі,  
Коло багать сиділи,  
Закурені, в смолі,  
І знов летіли далі  
За покликом жадань  
Так хутко, мов той якір,  
Що пада в водну хлань.  
Де ми скидали зброю  
Й під пальмами в шинку  
В яку палючу спеку  
Шукали холодку?  
О джерело в пустелі.  
Де, спраглі, ми пили,  
І хліб, що не доіли,  
Й вино, що розлили!  
Юнак, жагу спізнавши,  
Вдова в тяжкій журі,  
Знудьговані за шлюбом

Дівчата на порі –

Усі, кого жадання

Невтолені печуть,

Збагнуть мою гризоту,

Що днів тих не вернуть!

Зрозумійте його, ви, літні люди! Зрозумійте його так, як я, молодий, зрозумів!  
Ось що він каже далі:

Я думав – пізня втіха

Пишніше розквіта,

І задля тої втіхи

Промарнував літа,

Аж поки, всім на заздрість,

Але й собі на жаль,

Зробивсь я дон Дієго,

Найвищий адмірал!

– Слухайте, опікуни мої! – вигукнув Дік, і обличчя його палало пристрастю. – Ви думаєте, що мене не печуть невтолені жадання? Ні, я горю вогнем! Але я стримую себе. Не думайте, ніби я вже здохляк, коли поведжусь у коледжі, мов такий собі статечний цяця-хлопчик. Я молодий. Я живий. Я здоровий і повний снаги. Але я не хочу дати маху. Я стримую себе. Не кваплюсь, не чіпляюсь на перший-ліпший гачок. Я ще тільки готуюся. Але втіх своїх я не прогавлю. Не розіллю свого вина. І не нарікатиму потім, як Дієго Вальдес:

Вже не навіє вітер,

Не вихлюпне бурун

Ватаг довкола вогнищ

По берегах лагун,

І джерела в пустелі,  
Де, спрагли, ми пили,  
І хліба, що не з'їли,  
Й вина, що розлили...

Чуєте, опікуни? Ви знаєте, як то воно вдарити ворога, вдарити у захваті бою, просто в щелепу, і звалити його собі під ноги? Я хочу цього! Хочу й кохати, й цілувати, і важити собою, і шаліти з надміру здоров'я та снаги. Я хочу спіймати свою долю. Хочу мати власну ватагу біля вогнищ – і то ще поки молодий, але не занадто. І я матиму все це. А поки що я стримую себе, вчуся, готуюся – щоб потім, коли попущу собі віжки, бути добре підкутому. Тоді вже моя доля не втече від мене! О, повірте мені, я не завжди сплю спокійно!

– Справді? – запитав містер Крокет.

– А ви ж як думали? Ні, я ще не починав дуріти, але як почну, отоді побачите!

– А коли ж ти почнеш? Як одержиш диплома?

Дивовижний юнак похитав головою.

– Ні, після диплома я ще піду принаймні на рік до сільськогосподарського коледжу, на додатковий курс. Бачте, мене починає захоплювати сільське господарство. Я хочу щось зробити в ньому... Щось створити. Бо мій батько, можна сказати, не творив нічого. І ви, панове, так само. Ви прийшли зі Сходу, захопили новий край і почали збирати гроші, як матроси витрушують самородки з дерну, наткнувшись на незаймане родовище.

– Голубе мій, я, здається, маю трохи досвіду в каліфорнійському сільському господарстві, – ображено перебив містер Крокет.

– Певне, що маєте, але ви нічого не створили. Ви... від правди не втечеш: ви тільки нищили. У сільському господарстві ви були ловцем фортуни, як золотошукачі. Що ви зробили? Взяли сорок тисяч акрів найкращої землі в долині Сакраменто і рік у рік сіяли на ній пшеницю. Сівозміни були вам і не в голові. Солону ви палили. Перегній виснажували. Орали міленько, на чотири дюйми, а

підгрунтя тільки втрамбували плугами, наче цементовий хідник. І так виснажили ту чотиридюймову плівку, що вона вже й насіння не вертає. Кажу вам, ви нищили. І мій батько так само. І всі. А я ось візьму батькові гроші й почну творити. Скуплю за безцінь оту покинуту землю після пшениці й заходжуся коло неї – переорю глибоко й доб'юся, що вона у мене родитиме краще, ніж родила у вас із самого початку.

Під кінець передостаннього курсу містер Крокет знову спитав Діка, коли ж той почне «дуріти», як нахвалявся.

– Я ж казав – як відбуду ще рік у сільськогосподарському, – відповів юнак. – Тоді накуплю землі й заведу господарство – справжнє, таке, як слід. І аж тоді подамся шукати свою «ватагу біля вогнищ».

– І велике господарство хочеш ти завести на почин? – запитав містер Девідсон.

– Може, на п'ятдесят тисяч акрів, а може, й на п'ятсот. Там побачимо. Вже як загібати дармовий зиск, то якомога більший. Адже Каліфорнія, по суті, ще не заселений край. За п'ятнадцять років та земля, що я тепер можу купити по десять доларів акр, коштуватиме п'ятдесят, а та, що нині коштує п'ятдесят, підскочить до п'ятисот, хоч я для цього й пальцем не ворухну.

– Пів мільйона акрів по десять доларів – це п'ять мільйонів доларів, – поважно нагадав містер Крокет.

– А по п'ятдесят це буде двадцять п'ять мільйонів, – засміявся Дік.

А втім, опікуни вже не вірили, що він колись іще почне «дуріти», як нахвалявся. Звісно, він може прогайнувати скількись грошей на свої сільськогосподарські химери, але щоб він по-справжньому вдарився в якісь дурощі після стількох років такої здержливої поведінки, здавалося неймовірним.

Університет Дік закінчив, не справивши ніякого фурору своїми успіхами. На курсі він був тільки двадцять восьмий. Найвизначніше його досягнення було те, що він зумів опертися принадам багатьох вродливих дівчат і натискові їхніх матерів. Крім того, на останньому курсі він відзначився тим, що довів збірну університету, капітаном якої став, до перемоги над стенфордцями – першої за п'ять років. Тоді ще не було високоплатних футбольних тренерів, і найбільше важили якості

окремих гравців; але він зумів утовкти у свою команду принципи колективної гри та самопожертви, і в День подяки[12 - День подяки – американське національне свято в пам'ять перших колоністів Массачусетсу; відзначається щороку в останній четвер листопада.] «голубі з золотом» тріумфально пройшли по Маркіт-стріт через Сан-Франциско, святкуючи перемогу над незмірно дужчою командою.

На додатковому курсі в сільськогосподарському коледжі Дік зовсім не ходив на лекції, а тільки працював у лабораторіях. Фактично він наймав собі власних лекторів і витратив чималенький капітал на самі подорожі з ними по цілій Каліфорнії. Жака Рібо, який вважався одним з найбільших у світі авторитетів у царині агрохімії, – Каліфорнійський університет за шість тисяч доларів на рік перенадів його з Франції, де він одержував дві тисячі, а потім гавайські цукрові плантатори знов перенадили його до себе за десять тисяч, – Дік спокусив п'ятнадцятьма тисячами та приємнішим, помірнішим каліфорнійським кліматом, і Рібо підписав контракт на п'ять років.

Панове Крокет, Слокем і Девідсон аж руки зняли вгору, жахнувшись, і вирішили, що оце й починаються обіцяні дурощі молодого Фореста.

А втім, то була тільки одна з марнотратних Дікових витівок. З вашингтонського уряду він украв провідного фахівця-тваринника, щедро накинувши йому платню, таким самим розбійницьким способом відібрав університетові штату Небраска найкращого знавця молочного господарства і нарешті розбив серце деканові сільськогосподарського коледжу Каліфорнійського університету, привласнивши професора Нірденгамера, справжнього чарівника щодо керівництва великими фермами.

– Це ще дешево, далєбі, дешево, – заспокоював Дік опікунів. – Невже б ви воліли, щоб я купував акторок та коней для перегонів, аніж професорів? Уся річ у тому, що ви не знаєте цього способу комерції – купувати чужі голови. А я знаю. Бо це мій фах. Я зароблятиму на них гроші, і навіть більше – я доб'юся, що в мене виросте десять травинок там, де у вас не вирросло б ані одної, бо ви занастили свою землю.

Отож і зрозуміло, що опікуни вже не вірили, ніби він ще почне, як обіцяв, «дуріти», кохати, цілувати й кулаком валити ворогів під ноги.

– Ще рік, – попереджував він їх, а сам закопувався в агрохімію, аналізи ґрунтів та їздив по Каліфорнії зі своїм почтом високоплатних фахівців сільського господарства. А опікуни боялися тільки, що Дік, досягши повноліття й діставши в руки увесь спадок, порине з головою у свою сільськогосподарську примху і швидко розкидає батьківські мільйони.

Того самого дня, коли йому вийшов двадцять один рік, він оформив купівлю нових своїх маєтностей, що простягались на захід від річки Сакраменто аж до вершин гірського кряжа.

– Неймовірно дорого, – сказав містер Крокет.

– Неймовірно дешево, – сказав Дік. – Побачили б ви мої дані про ґрунт! І про воду! І почули б ви, як я співаю!

Ось послухайте, опікуни, – це пісня правдива. Я сам і співець, і пісня.

І Дік завів химерним тремтливим фальцетом, як співають північноамериканські індіанці, ескімоси й монголи:

Гу-тім йо-кім кой-о-ді!

Ві-гі ян-нін кой-о-ді!

Ло-гі ян-нін кой-о-ді!

Йо-го най-ні, гал-удом йо най, йо-го, най-нім!

– Музика моя власна, – промимрив він, ніби виправдовуючись. – Це я гадаю, що так її співалося. Розумієте, нині вже нема на світі людей, які б чули цю пісню на власні вуха. Склало її плем'я конко, а від нього перейняли майду, а від тих нішінеми. Але ні конко, ні майду, ні нішінемів уже нема. Тільки земля їхня лишилася. Це її ви переорали, містере Крокете, і виснажили своєю пшеницею, ловлячи фортуна. А пісню я знайшов у одному етнографічному повідомленні, в третьому томі «Огляду географії та геології Тихоокеанського узбережжя Сполучених Штатів». Індіанський ватаг Червона Хмара, який зійшов з неба, заспівав її на світанку землі зорям і гірським квіткам. Ось я проспівую її по-англійському.



І знову, притупуючи в такт ногами та ляскаючи долонями по стегнах, Дік затагнув індіанським фальцетом, що аж дзвенів буйною весняною радістю:

Жолуді нападали з неба!

Я саджаю жолуді в долині!

Жолуді великі і маленькі!

Я кільчусь, я, чорний жолудь, вже расту, расту!

Незабаром ім'я Діка Фореста зарясніло в газетах так, що аж страх. Він ураз доскочив слави, першим у цілій Каліфорнії заплативши десять тисяч доларів за одного-однісінького бугая. А потім його знаменитий тваринник, викрадений з урядової служби, поїхав до Англії і там, виваливши аж п'ять тисяч гіней[13 - Гінея – англійська золота монета давнього карбування, дорівнювала 21 шилінгові.], перехопив у Ротшільдових конюшень Гірського Отамана – розкішного огиря ширської тяглової породи. В Каліфорнії його враз прозвано Форестовим Вибриком.

– Нехай сміються, – сказав Дік колишнім своїм опікунам. – Я виписав ще й сорок кобил, і цей жеребець за перший рік верне мені половину своєї ціни. Від нього і постане ціле плем'я синів та онуків, і каліфорнійці битимуться за них, платячи мені по три й по п'ять тисяч доларів за кожного.

За перші місяці свого повноліття Дік утнув чимало таких вибриків, однак найнебезпечніший був останній з них: угативши кілька мільйонів у свою сільськогосподарську химеру, він раптом передав усе керівництво найманим фахівцям, накреслив їм загальні плани розвитку та поставив певні обмеження, щоб вони не розганялися занадто, а тоді купив квиток на пасажирський бриг до Таїті та й подався «дуріти» в широкий світ.

Вряди-годи до опікунів доходили звістки від нього. Свого часу він був власником і капітаном чотирищоглового залізного вітрильника, що плавав під англійським прапором і возив вугілля з Ньюкасла. Про це вони дізнались, бо до них надійшов рахунок за куплене судно, а потім ще прочитали в газетах прізвище Діка Фореста як власника судна, що врятувало пасажирів нещасливого «Оріона», і врешті одержали для Діка страхову премію, коли вітрильник потонув майже з усією командою під час великого урагану біля Фіджі. 1896 року Дік був на Клондайку; 1897 – на Камчатці, де захворів на скорбут; а тоді раптом виринув з

американським військом на Філіппінах. Потім якось вони прочули, що він, хтозна як і нащо, вже став власником і капітаном старого вантажного пароплава, що під сіамським прапором теліпався по всіх морях, давно викреслений з реєстрів Ллойда[14 - Ллойд – одна з найстаріших в Англії страхувальна і судноплавна компанія (заснована у XVIII ст.)].

Час від часу вони одержували Форестові ділові листи з різних кипучих портів усіх кипучих морів. Одного разу їм довелось натискати всі пружини, щоб уряд штату вжив цілого свого впливу на Вашингтон, аби визволити Діка з якоїсь халеми в Росії. Про ту авантюру в газети не попало ані слова, зате вона збудила по всіх дипломатичних представництвах у Європі трепет щирої зловтіхи.

Потім вони нагодою прочули, що Дік лежить поранений у Мафекінгу; далі – що він перехворів на жовту пропасницю в Гваякілі; а ще згодом його нібито суджено в Нью-Йорку за жорстоке поводження зі своїми матросами. Тричі з'являлись у газетах повідомлення, що він загинув: один раз – у бою, в Мексиці, а двічі – ніби його страчено у Венесуелі. Після цих фальшивих тривог опікуни вже не хвилювались, коли він переплив на сампані[15 - Сампан – плоскодонний гребний човен (у Китаї).] Жовте море, і спокійно сприймали чутки, ніби він помер від бері-бері[16 - Бері-бері – своєрідний тропічний авітаміноз, що його спричинює харчування недоброякісним рисом.], попав з російським військом у полон до японців під Мукденом або сидить у японській військовій в'язниці.

Один тільки раз Дік ще спромігся їх схвилювати: це коли він, як і обіцяв, «передурівши», у тридцять років вернувся до Каліфорнії з дружиною. Він повідомив їх, що одружений з нею вже кілька років, і всі троє опікунів, як виявилось, добре її знали. Містер Слокем утратив вісімсот тисяч доларів, а її батько – цілий свій капітал під час банкрутства Лос-Кокоських срібних копалень під Чівавою, у Мексиці, коли уряд Сполучених Штатів вилучив срібло з обігу. Містер Девідсон видобув мільйон, а її батько – цілих вісім мільйонів з Останнього Кону – отого висохлого і знов заводненого людьми струмка в окрузі Амадор. Містер Крокет, тоді ще зовсім юнак, разом з її батьком наприкінці п'ятдесятих років «вишкрібав» Мерседську улоговину, був йому за дружбу, коли він у Стоктоні брав шлюб з її матір'ю, а в Грантс-Пасі грав у покера з ним та самим Грантом[17 - Грант, Уліс (1822–1885) – головнокомандувач війська північан у Громадянській війні 1861–1865 років, президент США у 1869–1877 рр.], тоді ще молоденьким лейтенантиком, про якого на Заході знали тільки, що він добре б'ється з індіанами, але кепсько грає в карти.

Отже, Дік Форест одружився з дочкою Філіпа Дестена! Тут уже не випадало зичити йому щастя. Тут скорше годилося втлумачувати, що він сам не знає, яке щастя йому припало. І опікуни відразу пробачили Дікові всі дурощі. Нарешті він учинив як треба, зробив справді розумну річ. Ба ні, він учинив просто геніально! Пола Дестен! Дочка Філіпа Дестена! Дестенівська кров! Спілка Дестенів і Форестів! Цього було досить. Три зістарілих товариші Фореста й Дестена давньої Золотої доби, – тих двох, що вже дограли свою гру і залишили світ, – навіть насварили Діка. Вони доти товкмачили йому про незмірну вартість здобутого скарбу, про священні обов'язки, що їх накладає на нього цей шлюб, про всі традиції та чесноти поріддя Форестів і Дестенів, аж поки Дік, засміявшись, перебив їх: вони, мовляв, говорять, як завзяті конярі або схибнуті на евгеніці[18 - Євгеніка – псевдонаука про поліпшення біологічної природи людини.] диваки. Поштиві старигани збентежились – вони б воліли, щоб він висловив ту щирісіньку правду якось делікатніше.

В усякому разі, того, що Дік узяв собі жінку з Дестенів, було досить, щоб вони беззастережно схвалили плани й кошториси Великого будинку, які він показав їм. Завдяки Полі Дестен цього разу вони погодилися, що він витрачає гроші розумно й до ладу. Що ж до його сільського господарювання, то чом би йому не бавитись, коли є за що: адже золоті копальні Врожайного давали певний прибуток. І все ж, як висловився містер Слокем, «двадцять п'ять тисяч доларів за жеребця тяглової породи – чисте божевілля. Бо тяглові коні – це тяглові коні, та й годі. Нехай би вже за рисака, то інша річ...»

## Розділ VII

Дік ще перебігав очима видану штатом Айовою брошуру про свинячу чуму, коли у відчинені вікна канцелярії долинули через широке подвір'я нові звуки: прокинулась та жінка, що сміялася з дерев'яної рамки на стіні над ліжком у нього і що лиш кілька годин тому згубила на підлозі його спальні рожевого мереживного чепчика, якого так дбайливо підібрав А-Гов.

Спершу Дік почув її голос, бо вона прокидалася з піснею, мов пташка. Дзвінки переливи вилітали по черзі з усіх вікон довгого крила будинку, де були її покої. Далі спів її почувся з садочка в подвір'ї; там вона довгенько дражнила свого ердельтер'ера та ще насварила щенятко, шотландського колі, що зазіхнуло на

жовтогарячих, пишнхвостих японських золотих рибок у чаші водограю.

Діка враз пройняло втіхою, що вона прокинулася. Та втіха ніколи не блякла для нього. Щодня йому, поки не вчує через подвір'я ранкової Полиної пісні, здавалося, ніби Великий будинок ще не прокинувся по-справжньому, хоч би сам він був уже кілька годин на ногах.

Та ледве відчувши ту втіху від її пробудження, Дік, як звичайно, відразу й забув про неї за власними справами. Він знову поринув у цифрові дані про свинячу чуму в Айові, і дружина зникла з його свідомості.

– Доброго ранку, Веселий молодче, – почув він за хвилю голос, що завжди лунав для нього чарівною музикою. Пола в ранковому халатику пурхнула до кімнати, обняла чоловіка за ший і притулилась до нього ніжним і гнучким тілом, сівши на підставлене коліно. А він міцно пригорнув дружину, відгукнувшись так на її близькість, однак ще з пів хвилини не відривав очей від сторінки, де викладалося про результати вакцинації, що її виконав професор Кенелі на свинарській фермі Саймона Джонса у Вашингтоні, штат Айова.

– Ось як, – обурилась вона. – Тобі занадто щастить. Ти переситився дарами життя. До тебе прийшла твоя Дружинонька, твоя «горда зіронька», а ти навіть не сказав: «Доброго ранку, Дружинонько, чи солодко тобі спалося?».

Дік облишив статистичні таблиці професора Кенелі, міцніше пригорнув дружину й поцілував її, однак вказівний палець його правої руки вперто придержував потрібну сторінку. Слова Полиного докору вже не лишили йому змоги запитати, чи добре їй спалося після того, як вона згубила рожевого чепчика у нього на веранді. Він згорнув брошуру на закладеній пальцем сторінці та обняв дружину обома руками.

– О! О! Чуєш? – вигукнула вона.

Знадвору долинула млосно-солодка сопілочка перепела, і Дік відчув, як Пола аж затремтіла з утіхи.

– Залицяється, – сказав він.

– Отже – весна! – вигукнула Пола.

– І знак, що стає на годині.

– І пора кохатися!

– І мостити гнізда та нести яечка, – засміявся Дік. – Ще ніколи світ не здавався мені такий плодючий, як цього ранку. Леді Айлтон опоросилась одинадцятьма. Ангорських кіз сьогодні пригнали в долину котитися. От якби ти побачила! А канарки на подвір'ї від самого ранку дискутують на шлюбні теми. Я гадаю, якийсь прихильник вільного кохання хоче розбити їхній одношлюбний рай новітніми теоріями. Я дивуюсь, як ти могла спати під такий гамір. О, чуеш! Знову завели. Чи це вони з радощів, чи з обурення?

У кущах здійнявся ніжний тоненький щебет і збуджений пронизливий повиск. Дік з Полою прислухались у захваті, аж нараз, так несподівано, мов сурма страшного суду, ці любовні співи золотавих крихіток покрив, геть заглушив інший, потужніший голос – теж буйний, співучий, повний жаги, але могутній, владний, невідпорний самою своєю гучністю.

Чоловік і жінка відразу звернули захоплені очі повз засклені двері, повз мідяну сітку веранди на алею між кущами бузку і затамували віддих, чекаючи, що там зараз з'явиться здоровезний огир – бо то він послав перед себе свій любовний заклик. Ще невидний, він засурмив знову, і Дік сказав:

– Хочеш, я проспівую тобі пісню, моя горда зоре? Це не моя пісня. Це Горянинова. Те, що він ірже. Чуеш? Знову співав. Ось що він промовля: «Слухайте мене! Я – Ерос! Я ступаю по горах! Мною повні широкі долини. Кобили на мирних пасовиськах чують мій голос і здригаються, бо знають мене. Трава все густіша й густіша, і весь край налитий снагою, і сік буяє в деревах. Це весна. Вона моя. Я самовладець у своєму царстві весни. Кобили пам'ятають мій голос. Вони знають мене, ще й не бачивши, бо мене звідали їхні матері. Слухайте ж! Я – Ерос! Я ступаю по горах, і широкі долини звістують мене, відлунюючи мою ходу!»

Пола щільніше пригорнулась до чоловіка, а він обняв її міцніше. Вона доторкнулась губами до його чола. Обое, втуплені очима в доріжку між кущами бузку, враз побачили, як вихопилась на ній велична поява – здоровезний огир з кумедно маленьким, мов кузька, вершником на хребті. В сизо-імлистих, як

звичайно у жеребців, очах коня горіла буйна жага, огир завзято й нетерпляче мотав головою, то черкаючи мордою в клаптях піни лискучі коліна, то підкидаючи її високо догори, щоб знову просурмити свій гучний, владний поклик і струснути ним повітря.

Здалеку, ніби луна, долетіло на відповідь тоненьке ласкаве іржання.

- Принцеса Фозрінгтонська, - шепнула Пола.

Знову Горянин засурмив свій поклик, і Дік проспівав:

- Слушайте мене! Я - Ерос! Я ступаю по горах!

А Полу, обвиту ніжно й міцно його руками, враз шпигнуло щось наче ревності до цього розкішного створіння, що так захопило її чоловіка. Та за мить те почуття зникло, їй стало трошки соромно, і вона весело вигукнула:

- Ану, «Пісню жолудя», Червона Хмаро!

Дік, що вже поглядав на закладену пальцем брошуру в своїй правій руці, звів на дружину очі трохи заскочено, а спам'ятавшись, заспівав так само весело:

Жолуді нападали з неба!

Я саджаю жолуді в долині!

Жолуді великі і маленькі!

Я кільчусь, я, чорний жолудь, вже расту, расту!

Поки він співав, Пола тулилася до нього щільно-щільно, та тільки-но пісенька скінчилась, вона відчула неспокійний порух його руки з брошурою і вловила швидкий, мимовільний Діків погляд на годинника, що стояв серед столу і показував уже двадцять п'ять хвилин на дванадцяті. І знов вона спробувала втримати його, але в словах її, теж мимовільно, вже бринів легкий докір.

- Чудний ти в мене, Червона Хмаро, - повільно сказала вона. - Часом я майже вірю, що ти насправду Червона Хмара і саджаєш свої жолуді, виливаючи в пісні

несамовиту радість. А інколи ти майже здаєшся мені ультрасучасною людиною, останнім словом розвою нашої двоногій раси, істотою чоловічої статі, що замість мурів Трої держить в облозі статистичні таблиці або, озброївшись пробірками та шприцами, провадить гладіаторські бої з якимись невидимими мікробами. Часом мені здається, що тобі слід би носити окуляри й мати лисину, а деколи...

– ...Що я не маю ні права, ні снаги володіти жінкою і обіймати її, – докінчив він, пригорнувши дружину ще міцніше. – Що я просто вчений віслук, не вартий своєї «легкої хмаринки рожевого пилку». То слухай, що я надумав. За кілька днів...

Але задум його вмер, ще не зродившись, бо позад них хтось остережливо кахикнув, і обое, водночас повернувши голови, побачили Бонбрайта, секретаревого помічника, з якимись жовтими папірцями в руці.

– Чотири телеграми, – ніяково сказав він. – Містер Блейк гадає, що дві дуже важливі. Одна про ту партію бичків для Чилі...

І Пола, повільно відхиляючись від чоловіка та встаючи з його коліна, просто фізично відчула, як він утікає від неї до своїх статистичних таблиць, ділових паперів, секретарів і помічників.

– Ой, Поло! – гукнув він, коли вона була вже на дверях. – Знаєш, я вже охрестив нового служника – він зватиметься О-Го. Як тобі подобається?

Вона почала свою відповідь з гіркою ноткою в голосі, та враз і усміхнулась:

– Ти довитіваєшся з цими прізвиськами для челяді!

– Зате я ніколи не роблю цього з расовою худобою, – відмовив він поважно, хоч в очах йому блищали задерикуваті іскринки.

– Та ні, я просто хочу сказати, що ти вичерпаєш мовні ресурси. Вигуків у мові не стане. Скоро тобі доведеться називати нових служників А-Чхи, А-Тьху і А-Хайтобі-грець. Краще було б починати не з «О» й не з «А», а з «Мій». Тоді були б у тебе Мій-Кінь, Мій-Дуб, Мій-Бик, Мій-Кіт тощо – і всі твої.

Обое в один голос засміялись, а тоді Пола вийшла, і Дік за мить уже поринув у текст телеграми, де йшлося про партію з трьохсот чистопородних бичків-річняків, замовлених одним чилійським ранчо, по двісті п'ятдесят доларів франко-борт[19 - Франко-борт – торговельний термін, який означає, що доставку на борт оплачує постачальник (продавець).] за голову. Несвідомо він чув, як співає Пола на подвір'ї, вертаючись до своїх покоїв, і несвідомо тішився тим співом, навіть не помічаючи, що голос її ледь-ледь – тільки ледь-ледь – смутніший, ніж звичайно.

## Розділ VIII

Рівно за п'ять хвилин після Полиного відходу, розглянувши всі чотири телеграми, Дік вийшов і сів у машину, а з ним Теер – айдахський купець на баранів – і Пейсміт, кореспондент «Скотарської газети». Вордмен, завідувач вівчарень, приєднався до них уже біля обор, де було зібрано для огляду кілька тисяч молодих баранців-шропширів.

Їх показували Теєрові майже без слів, і він був певно розчарований тим – йому здавалося, що купівля десяти вагонів такої дорогої худоби справа досить значна, аби погомоніти про неї.

– Вони самі за себе промовляють, – заспокоїв його Дік і вже відвернувся, щоб викласти Нейсмітові якісь відомості для майбутньої статті про шропширських овець у Каліфорнії та північно-західних штатах.

– Я б вам не радив морочитися з вибором, – сказав він Теєрові ще за десять хвилин. – Вони тут усі один в одного. Ви можете цілий тиждень вибирати свої десять вагонів, і вони будуть однаково не кращі, ніж набрані вряд.

Форестова певність, що баранів буде куплено, і спантеличила Теєра, і, разом з переконанням, що такого добірного товару він ще зроду не бачив, підштовхнула збільшити замовлення з десяти до двадцяти вагонів. Уже в більярдній Великого будинку, натираючи крейдою кия, щоб докінчити перервану партію, він сказав Нейсмітові:



– Це я вперше у Фореста. Йй-бо, він справжній чарівник. Я досі закупував овець на Сході, але ці шропшири мені сподобались. Ви завважили, що я подвоїв замовлення, еге? Мої айдахські покупці їх з руками відірвуть. Мені, власне, прямо замовлено тільки шість вагонів і, може, ще два докупити на власний розсуд; але як кожен мій клієнт, побачивши цих баранів, не схоче подвоїти замовлення, а по решту не збіжиться ціла юрма, то я нічого не тямлю у вівцях. Оце товар! Як вони не підіб'ють угору все айдахське вівчарство... то Форест не скотар, а я не купець.

Коли загримів гонг, скликаючи до ідальні обідати – в той здоровезний бронзовий гонг, вивезений з Кореї, дзвонили, тільки маючи певність, що Пола вже не спить, – Дік вийшов на велике подвір'я, до гуртка молоді біля водограю із золотими рибками. Там Берт Вейнрайт намагався виловити з води підсачкою одну надзвичайно гарну, мов квітка, велику і яскраву рибину з напрочуд пишним хвостом та плавцями – Пола вирішила пересадити її на розвід до окремого басейна у своєму таємному дворику. Сама Пола, її сестри Лут і Ернестіна та Вейнрайтова сестра Рита на всі лади підказували й командували, що та як йому робити.

У веселій метушні, під регіт і вереск рибину таки спіймано; її пересадили в цебрик і віддали садівникові-італійцеві, який чекав осторонь.

– Ну, а ви чим можете похвалитися? – вгледівши Діка, зачепила його Ернестіна.

– Нічим, – невесело відмовив він. – Ранчо стає пусткою. Завтра триста розкішних бичків-річняків відпливають до Південної Америки, а Теер – той, що вечеряв з нами вчора, – забирає двадцять вагонів баранів. Це не я маю хвалитись, а Чилі та Айдахо, з чим я їх і поздоровляю.

– А ти саджай більше жолудів, – засміялась Пола, обіймаючи сестер за плечі, й усі три усміхнено втупились у нього, дожидаючи нової неодмінної витівки.

– Ой, Діку, заспівайте вашу пісню про жолуді, – попросила Лут.

Дік поважно захитав головою.

– У мене е краща. Благочестива. Геть побивав Червону Хмару і його жолуді. Ось послухайте! Це співає школярка з Іст-Сайд[20 - Іст-Сайд – район у східній частині Нью-Йорка, населений переважно біднішим людом.], вперше зроду

попавши за місто на прогулянку зі своїм класом недільної школи. Вона ще зовсім маленька. Послухайте, як вона недововляє!

І він гаркаво заспівав:

У рлічці виблискує рлибка,

На дерлеві пташка цвірлінька.

Хто плавати рлибку навчає?

Хто в пірлячко пташку вбирлає?

Це Бог! Це все Бог! Це Він!

– Украдено! – склала свій вирок Ернестіна, тільки-но затих регіт.

– Авжеж, – потвердив Дік. – Я знайшов цю пісеньку в «Фермері й скотарі», а вони там передрукували її зі «Свинарського журналу», а ті з «Західного оборонця», а ті з «Громадської думки», а вже ті, напевне, почули від самої дівчинки чи скорше від її вчительки. Хоча я переконаний, що першодрук був у «Наших безсловесних тваринах».

Бронзовий гонг загримів удруге, і Пола, обнявши однією рукою Діка, а другою Риту, повела товариство до ідальні. Вейнрайт, ідучи позаду з Лут і Ернестіною, показував їм нове колінце танго.

Біля сходів, що вели вниз до ідальні, вони зіткнулися з Теером і Нейсмітом. Дік визволився від своїх дам, обернувся до Теера і півголосом сказав йому:

– Ще одне. Перше ніж від'їдете, подивіться на моїх мериносів. Ось чим я справді можу похвалитись, і наші американські вівчарі ще за них ухопляться. Звичайно, вони з привізного поріддя, але я вже вивів свою каліфорнійську лінію – таку, що й самі французи рота роззявлять. Знайдіть Вордмена й виберіть собі з півдесятка. І Нейсміта візьміть із собою, хай подивиться. Повезете дарунок від мене вашим айдахським вівчарям на спробу.

Товариство сіло за стіл, що міг, видимо, розсуватись на скільки завгодно, у довгастій низькій ідальні – точній копії ідалень по гасієндах давніх іспано-

каліфорнійських земельних королів. Підлога була з великих брунатних плиток, поділена сволами стеля і стіни вибілені, а величезний, без жодних прикрас цементовий камін вражав своєю масивністю і простотою. Знадвору в глибокі ніші вікон кивало зелене гілля й квіти, і вся кімната справляла враження чистоти, скромності й прохолоди.

По стінах не надто густо були розвішані картини. На почесному місці найзначніша, мексиканський сюжет Зав'єра Мартінеса[21 - Зав'єр Мартінес (1874-1943) - американський художник.] в меланхолійно-сірих присмеркових барвах - пеон за сохою з кривої деревини, запряженою двома волами, веде смутну борозну переднім планом похмурої безкрайої мексиканської рівнини. Були там і ясніші полотна з давнього мексикансько-каліфорнійського життя, і пастель Реймерса - евкаліпт у присмерку, а вдалині осяяний останнім промінням заходу шпиль гори, - і місячний краєвид Пітерса, і одна картина Гріфіна[22 - Чарлз Ролло Пітерс (1862-1928), Джеймс Мартін Гріфін (1850-1931) - американські художники.]: скошене поле, а за ним руді, напечені літнім сонцем каліфорнійські узгір'я і повні бузкової мли лісисті каньйони.

- Чуєте, - потиху заговорив Теер через стіл до Нейсмита, поки Дік з Полою та дівчатами перекидались жартами й сміялися, - як ви у тій вашій статті згадуватимете і про Великий будинок, то я вам дещо підкажу. Я був у ідальні для челяді. Там сідає за стіл душ сорок - це з садівниками, шоферами та двірниками. Чистий готель з пансіоном. Це ж треба, щоб хтось давав йому лад. Отой китаяга, А-Гей, справдешній чаклун. Він тут за розпорядника, чи доморядника, чи як його назвати, і у нього всі коліщата крутяться, мов намащені.

Нейсміт кивнув головою і додав:

- Форест - ось хто тут чаклун! У нього хист добирати людей. Він міг би командувати армією, провадити війну, керувати урядом... чи навіть цирком на три арени.

- Оце вже справді добрий комплімент, - усміхнувся Теер.

- Поло, - звернувся Дік до дружини. - Я щойно дістав звістку, що завтра вранці приїде Грейм. Скажи А-Гееві, нехай оселить його в дозорній вежі. Там йому не тісно буде; та й, може, він здійснить свою погрозу і попрацює над книжкою.

– Грейм? Грейм... Хто ж це?.. – вголос силкувалася пригадати Пола. – Я його знаю?

– Яюсь бачила, два роки тому, в Сантьяго, в кав'ярні «Венера». Він обідав з нами.

– А, котрийсь із тих морських офіцерів?

Дік похитав головою.

– Ні, цивільний. Невже не пам'ятаеш? Такий високий, білявий. Ви з ним півгодини розмовляли про музику, поки капітан Джойс товмачив нам, що Сполучені Штати повинні навести лад у Мексиці панцерним кулаком.

– А... – невиразно пригадала Пола. – Ти з ним десь зустрічався раніше... В Південній Африці, здається? Чи на Філіппінах?

– Еге ж, еге ж! У Південній Африці. Івен Грейм. Удруге ми з ним зустрілись на вістовому судні «Таймсу» в Жовтому морі. А потім наші шляхи перетиналися ще разів кільканадцять, але стрілись ми знов тільки того вечора у «Венері».

Нам було наче наврочено. Він відплив з Бора-Бора на схід за два дні перед тим, як я кинув там якір, пливучи на захід, до Самоа. Я вийшов з Апії, забравши в американського консула листи для нього, а він прибув туди другого дня. В Левуці ми розминулися на три дні – я тоді плавав на «Дикій качці». Із Суви його забрав англійський крейсер – як гостя. Сер Еверард Ім Терм, британський урядовий комісар Океанії, дав мені ще кілька листів для Грейма. Я розминувся з ним у Порт-Резолюшні й у Вілі на Нових Гебридах. Той крейсер, розумієте, був у вакаційному плаванні. Я прогавив його на островах Санта-Крус. Потім так само на Соломонових. Крейсер, обстрілявши канібальські селища на Ланга-Ланзі, відплив звідти вранці. А я туди прибув по обіді. Так я й не віддав йому тих листів власноручно, а побачив його аж тоді у «Венері».

– Але хто він такий, що він робить? – спитала Пола. – І що то за книжка?

– Ну, насамперед – чи то насамкінець – він тепер бідний. Тобто бідний відносно, – кілька тисяч доларів річного прибутку має, але все, що залишив йому батько, втратив. Не просвистів, ні. Просто угруз надто глибоко в одному ділі, і «тиха

паніка», що ото була кілька років тому, обдерла його майже до решти. Але він не скиглить.

Він з доброї закваски, давнього американського роду. Навчався у Єльському університеті. Книжка – він сподівається заробити на ній дещицю – буде про торішню його подорож через Південну Америку з заходу на схід. Здебільшого дикими місцями. Бразильський уряд сам запропонував йому десятитисячний гонорар за зібрані відомості про недосліджені частини країни. О, він справжній чоловік! З тих, на кого можна покластися. Та ти знаєш цей тип людей – великий, сильний, чистий, простосердий; скрізь побував, усе бачив, чимало в житті звідав, прямий, чесний, дивиться просто в вічі – одно слово, чоловік на сто відсотків.

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Сноски

1

Аневризма – хворобливе розширення артерії або серця.

2

Меньєрова хвороба – напади запаморочення і глухоти внаслідок порушення кровообігу в лабіринті вуха.

3

Гракхи (II ст. до н. е.) – двоє братів, римських політичних діячів; їхня мати, Корнелія, була високоосвіченою жінкою.

4

Берклі і Стенфорд – мається на увазі Каліфорнійський та Стенфордський університети.

5

Ернест Доусон (1867–1900) – англійський поет.

6

Нова Англія – північно-східна частина США (штати Массачусетс, Коннектикут, Мен, Нью-Гемпшир, Вермонт і Род-Айленд), один з районів найдавнішої англійської колонізації в Америці.

7

Комсток – багате родовище золота і срібла, відкрите 1859 року.

8

Лорд Фонтлерой – герой популярної свого часу напівсентиментальної повісті американської письменниці Єлізи Барнет (1849–1924) «Маленький лорд Фонтлерой» (1886).

9

Золота гарячка сорок дев'ятого року. – У 1848 році в Каліфорнії відкрито великі родовища золота, після чого почалася знаменита «золота гарячка».

10

Делаверський порт. – Делавер – штат на атлантичному узбережжі США.

11

«Пісня Дієго Вальдеса» – у творчості Радьярда Кіплінга (1865–1936) одна з найхарактерніших поезій.

12

День подяки – американське національне свято в пам'ять перших колоністів Массачусетсу; відзначається щороку в останній четвер листопада.

13

Гінея – англійська золота монета давнього карбування, дорівнювала 21 шилінгові.

14

Ллойд – одна з найстаріших в Англії страхувальна і судноплавна компанія (заснована у XVIII ст.).

15

Сампан – плоскодонний гребний човен (у Китаї).

16

Бері-бері – своєрідний тропічний вітаміноз, що його спричинює харчування недоброякісним рисом.

17

Грант, Уліс (1822–1885) – головнокомандувач війська північан у Громадянській війні 1861–1865 років, президент США у 1869–1877 рр.



18

Євгеніка – псевдонаука про поліпшення біологічної природи людини.

19

Франко-борт – торговельний термін, який означає, що доставку на борт оплачує постачальник (продавець).

20

Іст-Сайд – район у східній частині Нью-Йорка, населений переважно біднішим людом.

21

Зав'єр Мартінес (1874–1943) – американський художник.

22

Чарлз Ролло Пітерс (1862–1928), Джеймс Мартін Гріфін (1850–1931) – американські художники.

----

Купити: <https://tellnovel.com/dzhek-london/malen-ka-gospodinya-velikogo-budinku>

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)